

Nr 239.

Av herr **Lindhagen**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ett målmedvetet och planmässigt arbete för jordfrågans lösning.

Vid 1912 års riksdag ifrågasatte undertecknad, att jordfrågan såsom sådan borde komma till sin rätt i statsmakternas omtanke och arbete. Det framhölls, att frågans aktuella problem numera framförts till övervägande så allmänt, att det knappast finnes någon detalj, som icke gjort sig påmint på det ena eller andra sättet. Under sådana förhållanden borde tiden vara inne att söka knyta ihop de många lösa trådarna. Ansatserna att lösa frågan voro splittrade och otillräckliga. En ledande tanke och ordnande hand krävdes vid det statsingripande, som nu på allvar måste börja.

Motionen föll emellertid redan i Andra kammaren. Ämnet hör dock till dessa oundvikliga saker, som måste återkomma. Jag är följaktligen pliktig att återupptaga detsamma och tillåter mig för ändamålet anföra följande.

Uppvaknandet i jordfrågan.

Jordfrågan var i äldre tider en huvudsak för den samhälleliga omtanken och statsmaktens ingripande. Mot slutet av 1700-talet och särskilt från början av 1800-talet började emellertid andra strömningar göra sig gällande.

En av orsakerna därtill var den så kallade ekonomiska liberalismens genombrott i det allmänna åskådningssättet. Det enskilda intressets och initiativets betydelse utgjorde denna läras grundval och

därur framgingo kraven på frihandel och näringsfrihet i allmänhet. Därmed följde den uppfattningen, att även omtanken om jordens utnyttjande borde väsentligen överflyttas från statsmakten till den enskilda företagsamheten. Denna mening drog ut konsekvensen ända därhän, att jordbesittning i allmän ägo ansågs för ett oekonomiskt system och att därför statens under århundraden sparade domäner borde överföras till enskild besittning.

Att denna till synes nya lära lyckades i jordfrågan åstadkomma ett så mäktigt ingripande för sina krav förverkligande berodde naturligtvis därpå, att den i viktiga avseenden var riktig och i andra framstod vid tiden för sitt genombrott för mången såsom en nödvändighet. Den individuella kraftens inflytande på människornas och deras samhällens öden är en ofrånkomlig realitet, som ej kan kullkastas i några tider. De enskildes självbevarelsedrifter och egna fördelar ha alltid utgjort en eggelse, då ej även denna möjlighet varit undertryckt. Ämbetsmännen åter såsom representanter för det allmänna hade icke ådagalagt samma livaktighet i handhavandet av det allmännas angelägenheter. Man kunde visserligen principiellt från dem i stället vänta utslag av oegennyttia, som är en ännu större kraft till kultur, i den mån även den blir levande och verklig. Men i tillämpningen, såsom mänskligt sett ännu är ganska förklarligt, varnades icke några sådana yttringar av denna makt till det goda, som kunde tillräckligt uppväga likgiltigheten i följd av frånvaron på enskilt personligt intresse.

Härtill kom för det andra en annan betydelsefull tidsföreteelse, nämligen industrialismen. Dess inbrott och utveckling har väsentligt bidragit till, att jordfrågan blivit under långa tider undanskymd. Uppmärksamheten har nämligen därunder ägnats företrädesvis arbetet och det rörliga kapitalet, vilket senare på ett mera i ögonen fallande sätt framstått såsom industriens hjälpmedel. Man har förbisett, att jorden är den huvudsakliga kapitalfaktorn, att allt rörligt kapital i själva verket är en produkt av arbete och jordvärden och att fördelningen även av det rörliga kapitalet i väsentlig mån gestaltar sig efter besittningen av jorden och dess rikedomar.

Slutligen påskyndades och vidgades helt naturligt händelsernas ovannämnda förlopp genom det enskilda intressets ingripande, som sålunda blev en tredje medverkande orsak till vad som inträffade. De nya åsikterna om utskiftande av allmän jordegendom kunde ej annat än obetingat tilltala bönder och industrimän och vann sålunda många övertygande anhängare särskilt bland dessas målsmän i riksdagen och administration.

Sedan denna statskonst en tid fått verka, började emellertid av samhällets självbevarelsedrift göra sig gällande ett omisskännligt famlande efter mark under fötterna. Jordfrågan kom åter i sikte under de nya erfarenheterna. Redan det, att jordspörsmålen under alla tider utgöra grunden för det ekonomiska tillståndet, måste föranleda, att ett försummande av desamma snart skulle giva sig tillkänna. Den stora emigrationen, som begynte med 1860-talet, väckte i synnerhet ett behov hos alla vederbörande att se sig ikring och söka efter botemedel, och jordfrågan kunde då ej undgå att framträda mäktigt i förnimmelserna. Angelägenheten att bereda den jordbrukande lantbefolkningens övertaliga söner och döttrar tillfällen till nya och bestående bosättningar även inom det egna hemlandet blev till en början ännu uppenbarare än förut.

Denna insikt kunde ej undgå att anknyta sig till den andra stora erfarenheten nämligen verkningarna av den industriella utvecklingen. Det är givet att industrien är något, som vi måste icke blott räkna med utan även vårda och befrämja såsom en enastående kraft till framåtskridande och kultur. Genom den beredas oanade möjligheter att tillfredsställa nya behov och skapa nya värden samt därigenom även vidga arbetets fruktbarhet och arbetstillfällena.

Såsom alla tidsströmningar har industrien emellertid ostridigt även sina skuggsidor. Den kom i mycket oförberett särskilt över jordbruket, som haft stora vanskligheter att anpassa sig efter de nya förhållandena. På samma gång industrien genom sina nya arbetstillfällen motverkade emigrationen bidrog den samtidigt av andra anledningar till att öka svårigheterna för jordbruket och för nya bosättningar mångenstädes. Den hade sålunda en stor andel i den företeelse, som kallas landsbygdens avfolkning. En alldeles särskild betänksamhet uppkallades redan tidigt av de industriella jordförvärven framför allt i de norra provinserna, vilka av den anledningen redan tidigt blevo utgångspunkten för det nya uppvaknandet i jordfrågan.

Vidare har industrialismen i sin nuvarande organisation vid utnyttjandet av naturtillgångarna icke alltid åtföljts av ett omtänksamt bruk av dem för alla tider utan ofta lett till en förödande rovdrift för tillfället. Den har också en annan ännu svårare brist, då den i vissa väsentliga avseenden åsidosätter människorna såsom individer trots de å andra sidan vidgade arbetstillfällena. Läran om individernas ekonomiska frihet, byggd på varje människas egen företagsamhet, har icke uppfyllt förväntningarne. Dess grundvalar, näringsfriheten och frihandeln, ha icke kunnat upprätthållas. Själva systemet har i sin yttersta

tillämpning visat sig leda till upphävande allt mer av den allmänna näringsfriheten genom bolags-, trust- och kartellbildningarna inom varje land och för hela världen samt genom tullskrankor mellan de olika länderna. Individernas fysiska hälsa har också i viktiga avseenden åsidosatts genom fabriksdriften och dess anspråk på en allt större arbetarestam. Slutligen har industrialismens inverkan på individernas andliga hälsa ingalunda varit den bästa. Dess tendenser i förenämnda avseenden, dess mekanisering av förhållandena och dess förvandling av människorna till arbetsmaskiner kan icke undgå att, trots det rörliga livets uppräckande inverkan på alla gynnade, däremot på stora befolkningslager, däribland icke minst den jordbrukande befolkningen på industriens egna domäner, verka nedbrytande genom åsidosättandet ofta av deras personliga frihet och därmed också av deras karaktärsdaning.

Av alla dessa föranledanden har ett uppvaknande även i jordfrågan ägt rum på de senaste årtiondena. Visserligen utmärker sig den nya företeelsen såsom alla nybörjare för tillfälliga och splittrade uppslag, försök och ingripanden på skilda håll och kanter. Men det ligger i dylika vaknande krafters natur, att de trots hinder och hindrare slå sig igenom till allt större klarhet, enhet och obetvinglighet i uppnåendet av de förnuftiga mål, mot vilka de blivit inriktade.

Jordfrågans mångfald.

Agrarpolitiken och den sociala jordfrågan.

Spörsmålen i jordfrågan äro mångahanda och kunna grupperas på flera sätt. Enligt en indelningsgrund kan man urskilja *en jordbruksfråga (agrarpolitiken)* jämte den sidoordnade frågan om bostadsanskaffningen och *jordfrågan i egentlig mening (den sociala jordfrågan)*. Den förra saken rör jordbrukets och bosättningarnes främjande genom upplysning, understöd, lämplig jordstyckning, sammanslutning med mera. Huvuduppgiften är här att stärka individernas egen kraft och förmåga att reda sig själva, vilket är det viktigaste. Den andra angelägenheten avser den lämpliga och rättvisaste jordfördelningen med dess många biämnena. Den väsentliga uppgiften är här att genom lagstiftningens ingripande röja och jämna de ofarbara huvudvägarna mot detta mål samt därvid särskilt medla och skilja mellan förment stridiga intressen. Båda uppgifterna gå dock även formellt sett upp i varandra mångenstädes på gränsområdena. Sakligt sammansmälta de till en odelbar enhet, i det att strävandena på båda områdena betinga varandra.

För att orientera sig i detta ämne skulle en överblick över det stora materialet av initiativ jämte de resultat, som framgått därur, vara särdeles vägledande. Detta material föreligger i initiativ från riksdag, regering och ämbetsverk, i en myckenhet framställningar inom riksdagen, vilka ej föranlett någon riksdagsskrivelse, i petitioner från korporationer och enskilda, samt i kooperativa, filantropiska eller spekulativa enskilda företag. Det bleve dock för vidlyftigt att här närmare ingå på alla detaljerna. En översikt lämnas därför allenast över jordfrågan i inskränkt bemärkelse med gränsområden.

Detaljerna.

Även här kan mångfalden uppslag och dessas sparsamma resultat lämnas åsido. En god översikt över utvecklingens förnämsta milstolpar vinnes nämligen genom att framhålla de vägar, på vilka regeringsmakten under de senaste tiderna ansett sig på detta område böra gå till handling genom tillsättandet av särskilda beredningar. Den olika vikt regeringen fäst vid ett ämne på grund av dess egen natur eller dagspolitiska innebörd avspeglas härvid i viss mån även i antalet ledamöter, som utsetts. På senare tider har dock enligt ett nytt experiment någon gång allenast en person valts för att vinna en enhetligare förberedande behandling, men har i detta fall ämnet merendels haft den aktuella betydelse, att skyndsamt ansetts vara av nöden. Understundom utser regeringen själv sekreterare inom eller till och med utom beredningen, vilket ock är ett kännemärke på ämnets betydelse enligt regeringens uppfattning. Vanligen utses en av beredningens ledamöter till ordförande men någon gång underlåtes detta.

*Kommittéer,
tillsatta av
regeringen.*

På sista tiderna har även en viktigare beredning allt oftare ej utsetts såsom självständigt arbetande kommitté utan har det uppdragits åt vederbörande departementschef att tillkalla ett visst antal personer att såsom sakkunnige biträda därstädes med frågans behandling och utses därvid ordföranden vanligen av departementschefen. Detta förfaringssätt är tydligen en förelöpare till den ifrågasatta departementalreformen, enligt vilken hos departementschefen skall koncentreras möjlighet till en enhetligare och kraftigare ledning enligt regeringens avsikter. Emellertid ha dylika sakkunnige vanligen fått arbeta efter sin övertygelse med åtnjutande av samma självständighet som kommittéerna, ehuruval här undantag också givits.

De viktigaste bland ovan nämnda beredningar äro:

1:o. *Norrländska skogskommittén* (7 ledamöter) tillsatt på fördragning av civilministern den 18 juni 1868 med uppdrag att efter inhämtad noggrann kännedom om de norrländska skogsförhållandena i

allmänhet samt om dem vilka anginge kronans ävensom övriga under allmän vård och uppsikt i de norra provinserna varande skogar i synnerhet och efter noggsamt överbäggande av alla de omständigheter, rätts- och lokalförhållanden m. m., som på skogshushållningen och därav beroende industriell verksamhet i dessa provinser kunna hava inflytande, avgiva ej mindre utlåtande över omförmälda och därmed i omedelbart sammanhang stående frågor, än ock förslag såväl till lämpliga lagbestämmelser som till behöfliga författningsstadganden för åstadkommande av en förbättrad och efter tidsförhållandena samt på vetenskapliga grunder ordnad skogshushållning i de norrländska provinserna, huvudsakligast beträffande de under allmän vård stående, men ock i lämpliga fall vidkommande de enskildas därvarande skogar; varförutom särskilt utlåtande borde meddelas, på vad sätt kronan kunde beredas all den inkomst, som av dess ifrågavarande skogar skäligen kunde förväntas. Betänkande avgavs den 21 december 1870 och innehöll åtskilliga märkliga uttalanden även i den s. k. norrlandsfrågan.

2:o. *Kommitterade för frågan om förvaltningen av statsdomänerna och nybyggesväsendet i Norrland*, tillsatt på föredragning av finansministern den 5 november 1875 för att med ledning av de upplysningar, som kunde inhämtas såväl om Sveriges egna förhållanden som om andra länders erfarenhet, avgiva utlåtande förutom beträffande utarrendering av egendomar för statsverkets räkning och dessas förvaltning tillika på vilka villkor därefter kunde till de enskilde upplåtas för odling tjänlig kronan tillhörig mark i de norrländska länen. Betänkande avgavs den 19 maj 1876.

3:o. *Jordbrukslägenhetskommittén* (7 ledamöter) tillsatt på föredragning av finansministern den 25 september 1891 med uppdrag att låta utreda, huruvida icke genom statsmakternas försorg tillfälle kunde beredas obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga villkor bilda egna jordbruk huvudsakligen å de inom landet ännu befintliga stora odlingsbara utmarkerna, varvid kommittén hade att taga i överbäggande ej mindre i vilken mån och under vilka villkor upplåtelse av jord från kronans egendomar för befordran av det angivna syftmålet kunde äga rum, än även huruvida det kunde genom ändringar i gällande lagstiftning eller på annat sätt befrämjas. Två betänkanden avgåvos, ett den 5 mars 1892 och ett den 23 november 1892.

4:o. *Utredning genom statistiska centralbyrån rörande omfattningen av bolags jordförvärv inom Norrland och Dalarne enligt uppdrag år 1894*. Den 26 februari 1898 avlämnades den begärda utredningen.

5:o. *Skogskommittén*, tillsatt den 6 oktober 1896 (7 ledamöter) med uppdrag att utreda vilka åtgärder lämpligen kunde vidtagas för

vinnande av en tillfredsställande vård av de enskilda skogarna och att uppgöra de förslag, vartill denna utredning med hänsyn till de inom olika landsdelar rådande förhållanden gäve anledning. Betänkande avgavs den 9 september 1899.

6:o. *Egnahemskommittén*, (6 ledamöter) tillsatt på föredragning av finansministern den 10 juli 1899 med uppdrag att verkställa utredning, huruvida och i vilket avseende ytterligare åtgärder kunde vidtagas för beredande av tillfälle för mindre bemedlade arbetare att på landsbygden förvärva sig egna hem. Betänkande avgavs den 22 juni 1901.

7:o. *Vattenfallskommittén*, (7 ledamöter) tillsatt på föredragning av civilministern den 9 juni 1899, med uppdrag att verkställa utredning beträffande mera betydande vattenfall i landet, vilka helt och hållet eller delvis kunde anses vara i statens ägo, som ock om och vilka åtgärder borde från statens sida vidtagas för att dessa naturtillgångar måtte komma landet i dess helhet till godo. Slutbetänkande avgavs den 17 mars 1903.

8:o. *Norrlandskommittén*, (11 ledamöter och en sekreterare) tillsatt på föredragning av jordbruksministern efter gemensam beredning med justitieministern den 7 juni 1901 med uppdrag att verkställa utredning, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar främjas. Slutbetänkande avgavs den 27 oktober 1904.

9:o. *Skogsaccissakkunnige* (6 sakkunniga) enligt bemyndigande under år 1905 tillsatt inom finansdepartementet med uppdrag att verkställa utredning rörande förändrade bestämmelser angående beskattning av skog. Betänkande avgavs den 15 juli 1907.

10:o. *Vattenrättskommittén* (5 ledamöter) tillsatt på föredragning av justitieministern den 13 januari 1906 med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jordägares rätt över vattnet å hans grund och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som här av behov påkallades, samt

Dikningslagskommittén (6 till 8 ledamöter) tillsatt samma dag med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jords torrläggning och därmed sammanhängande ämnen, vilket uppdrag längre fram utvidgades att jämväl avgiva förslag rörande förebyggande av de olägenheter som industriella verk ofta förorsakade kringliggande bygd genom förorenande av dels vatten och dels luften m. m.

Båda kommittéerna (10 ledamöter) avgåvo samfällt betänkande den 17 december 1910.

11:o. *Skifteslagstiftningskommittén* (5 ledamöter) tillsatt den 5 oktober 1906 på föredragning av justitieministern efter gemensam beredning med jordbruksministern med uppdrag att företaga en fullständig revision av skiftesstadgan och därmed sammanhörande författningar m. m. Betänkande avgavs den 28 juli 1911.

12:o. *Norrländska skogsvårdskommittén* (6 ledamöter) tillsatt på föredragning av jordbruksministern den 5 juli 1907 med uppdrag att verkställa utredning angående de åtgärder, som kunde böra vidtagas för att åstadkomma en rätt vård av kronans och de under skogsstatens tillsyn ställda skogarna i Norrland och Dalarna. Betänkande avgavs den 16 mars 1912.

13:o. *Expropriationslagstiftningskommittén* (6 ledamöter) tillsatt på föredragning av justitieministern den 20 mars 1908 med uppdrag att verkställa revisiou av expropriationslagstiftningen m. m. Betänkande avgavs den 15 mars 1910.

14:o. *Torpkommissionen* (3 sakkunnige) enligt bemyndigande den 22 januari 1909 tillsatt inom jordbruksdepartementet för utredning av frågan om orsakerna till den tillbakagång av torpareklassen, som under senare tid ägt rum i vårt land, samt om och i vad mån berörda företeelser kunde vara av beskaffenhet att föranleda särskilda åtgärder från statens sida. Betänkande avgavs den 6 maj 1911.

15:o. *Kommitterade för jordvärdestegringskatt* (9 sakkunnige) enligt bemyndigande den 29 januari 1909 tillsatta inom finansdepartementet för att uppgöra förslag till allmänna grunder för en kommunal jordvärdestegringskatt. Betänkande avgavs den 7 augusti 1909. En ny kommitté av 4 sakkunnige tillsattes enligt bemyndigande den 20 oktober 1910 för granskning av förslaget och avgav betänkande den 29 mars 1912.

16:o. *Kommitterade för utredning av det mindre jordbrukets kreditförhållanden* (3 sakkunnige) tillsatta enligt bemyndigande den 28 oktober 1910 inom jordbruksdepartementet för att biträda med närmare utredning angående ordnandet genom föreningar av kreditförhållandena vid det mindre jordbruket. Betänkande avgavs den 9 januari 1911. Två nya beredningar genom tillkallade sakkunnige ha sedan ytterligare behandlat frågan. (Förslag har ock avgivits av lantbruksstyrelsen år 1909.)

17:o) *Egnahemssakkunnige* (5 sakkunnige) enligt bemyndigande den 20 januari 1911 tillsatta inom jordbruksdepartementet med uppdrag att utarbeta förslag dels till de förändringar i gällande bestämmelser för statens egnahemslånerörelse, som på grund av vunnit erfarenhet kunde finnas önskvärda, dels ock till de ytterligare åtgärder, som från statens

sida kunde vidtagas för att underlätta och befordra egnahemsbildningen. Slutbetänkande är ännu ej avgivet.

18:o. *Skogssakkunnige* för södra och mellersta Sverige (5 sakkunnige) enligt bemyndigande den 16 juni 1911 tillsatta inom jordbruksdepartementet med uppdrag att verkställa utredning för åstadkommande av en rätt förvaltning och skötsel av kronans och andra allmänna skogar i mellersta och södra delarna av riket. Betänkande är ännu ej avgivet.

19:o. *Skogslagstiftningskommittén* (4 ledamöter, därav en sekreterare) tillsatt den 11 juni 1911 på föredragning av jordbruksministern efter gemensam beredning med justitieministern med uppdrag att verkställa utredning om dels rätt för skogsvårdsstyrelserna att förvärva skogsmark till bildande av allmänningar för vederbörande landstingsområden och för sådant ändamål använda influtna skogsvårdsavgifter, dels bestämmelser för att bereda delägare i häradsallmänning möjlighet att få med allmanningen införliva mark, som blivit för sådant ändamål förvärvad, eller bilda nya allmänningar, ävensom huruvida kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänning kunde upphöra, dels lagbestämmelser, som kunde finnas erforderliga och lämpliga för att bereda kommuner, korporationer, byalag samt stiftelser och fonder, som avse allmänt ändamål, möjlighet att genom inköp av skogsmark eller annorledes bilda, bibehålla och utvidga gemensamhetsskogar, dels lagbestämmelser till förekommande, att fideikommisssegendomars skogar utsattes för sådan behandling, att därigenom äventyrades skogskapitalets fortfarande avkastningsförmåga, dels omarbetning av lagstiftningen rörande nyttjandet av oskift skog, dels ock åtskilliga framställningar från skogsvårdsstyrelsemötet 1908 rörande ändring och tillägg i samma lag i ändamål att förekomma uppenbar skövling av ungskog, ävensom angående övriga med de nu omnämnda sammanhängande skogslagstiftningsfrågor med åliggande för kommittén att, därest de överlämnade framställningarna skulle finnas till någon del vara av uteslutande skogsteknisk innebörd, om förhållandet göra anmälan. Betänkande är ännu ej avgivet.

20:o. *Elektriska kraftkommittén* (6 ledamöter) tillsatt på föredragning av civilministern den 22 juli 1911 dels för utarbetande av förslag till tryggande av avnämares rätt till kontraktsevenligt åtnjutande av elektrisk kraft, dels ock för att verkställa utredning, huruvida och på vad sätt priset på elektrisk ström, som distribueras till allmänheten, må kunna av offentlig myndighet regleras. Detta uppdrag har senare den 19 oktober 1911 vidgats till att även verkställa utredning, huruvida och

i vilken omfattning samt under vilka villkor en koncessionslagstiftning, utöver vad för närvarande gäller och av kommitténs tidigare uppdrag tilläventyrs föranledes, bör införas med avseende å kraftkällor, kraftstationer eller kraftledningar, avsedda för distribution till allmänheten av elektrisk energi.

21:o. *Sakkunnige för flottningslagstiftningen* (5 sakkunnige) enligt bemyndigande den 10 november 1911 tillsatt inom justitiedepartementet efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet för att biträda med utarbetande av förslag till ny lagstiftning om flottning och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som härav påkallas. Betänkande är ännu ej avgivet.

22:o. *Jordundersökningen* (först 2 nu 3 sakkunnige) enligt bemyndigande den 30 december 1911 tillsatt inom justitiedepartementet med uppdrag att skyndsamt åstadkomma en undersökning ej mindre rörande omfattningen av bolags jordförvärv i mellersta och södra delarna av riket än även i vad mån berörda jordförvärv i olika avseenden kunde anses verka avsevärt till men för jordbrukets utveckling och ortsbefolkningens berättigade intressen, i vilken undersökning lämpligen borde inbegripas enskilda personers större jordinnehav i nämnda delar av riket, i den mån sådant innehav kunde anses ägnat att medföra verkningar av nyss angiven art. Ett första betänkande avgavs den 10 mars 1912.

23:o. *Undersökningen av den norrländska förbudslagstiftningens verkningar* (1 sakkunnig) enligt bemyndigande den 30 december 1911 tillsatt inom justitiedepartementet med uppdrag att verkställa en utredning rörande verkningarna i olika avseenden av lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, vilket uppdrag sedermera utsträckts att omfatta även en undersökning om verkningarna av den särskilda lagstiftning för Norrland om ägostyckning och jordavsöndring, som tagit sig uttryck i lagarna om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning den 16 juni 1905 och den 25 juni 1909 samt i lagen den 31 augusti 1907 angående ändring i 20 § 1 mom. och 22 § av lagen om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den 27 juni 1896. Betänkande avgavs den 16 juni 1913.

24:o. *Bostadsakkunnige* (5 sakkunnige och en sekreterare) enligt bemyndigande den 22 januari 1912 tillsatt inom civildepartementet med uppdrag att enligt de närmare anvisningar, som civilministern kunde komma att meddela, verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende å de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden i

det huvudsakliga syfte som i motiveringen närmare angavs. Där omnämndes såsom blivande föremål för utredningen: införandet av bostadsinspektion; uppdrag åt någon stats- eller kommunal institution att tillhandagå med råd och stöd i bostadshygieniska, byggnadstekniska och byggnadsekonomiska frågor; billigare byggnadskostnader genom byggnadstekniska åtgärder för olika typer av boningshus, genom lindringar i övrigt med avseende å bebyggandet, genom lämpliga upplåtelseformer av mark och genom åtgärder för viss byggnadsmarks undandragande från spekulation m. m.; ordnad bostadsförmedling; tillgång på kapital, som söker placering för ifrågavarande byggnadsverksamhet eller genom lämpliga åtgärder kan ledas in i sådan placering; beredande av billiga lånemedel; frågan om kommunal byggnadsverksamhet; stödandet av föreningsväsendet på området. — Undersökning skulle ock ske om nu rådande bostadsförhållanden, men borde dock ej givas större omfattning än som för vinnande av en allmän uppfattning av förhållandena på detta område i olika trakter av landet vore nödig. Insamlandet och bearbetandet av detta för de sakkunniges arbete nödiga statistiska undersökningsmaterial skulle enligt Kungl. Maj:ts beslut anförtros åt kommerskollegium, som efter förslag av de sakkunnige och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarne.

25:o. *Kronolägenhetskommissionen* (4 sakkunnige) enligt bemyndigande den 10 juli 1912 tillsatt inom jordbruksdepartementet med uppdrag att utreda, dels huru lämpliga bestämmelser må kunna åstadkommas i syfte att, där staten med äganderätt upplåter jord för bildande av egna hem, ändamålet med upplåtelsema måtte tryggas, så att den upplåtna jorden ej må sedermera kunna övergå till helt annan användning, och dels huruvida för främjande av egnahemsrörelsens utveckling i vårt land upplåtelse av områden från de under förvaltning av domänstyrelsen ställda och för statsverkets räkning utarrenderade jordbruksdomäner med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen må kunna ske, förutom med äganderätt, jämväl med tryggad besittningsrätt samt att, därest utredningen därtill föranleder, uppgöra förslag till de grunder och författningar, som befinnas för ändamålet erforderliga. Härvid borde komma under allsidig prövning de olika former av tryggad besittningsrätt, som i vårt land och främmande länder kommit till användning vid upplåtelse av jord och de med dessa former förenade fördelar och olägenheter. I anslutning till förenämnda frågor borde jämväl tagas under övervägande, vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda den på kronans ovan nämnda domäner sittande klassen av torpare och lägenhetsinnehvare en

mera tryggad ställning än nu i allmänhet är fallet. Betänkande har ännu ej avgivits.

26:o. *Åbokommittén* (3 ledamöter) tillsatt den 29 augusti 1913 på föredragning av finansministern med uppdrag att dels verkställa utredning rörande antalet och beskaffenheten av de å så kallade rekognitionsskogshemman samt huru å under bruk skatteköpta hemman befintliga lägenheter må kunna tryggas i besittningsrätten till desamma dels ock, därest undersökningen skulle giva vid handen, att beträffande lägenhetsinnehavare, som frånvunnits sin besittningsrätt, billighetsskäl i särskilda fall syntes böra föranleda ytterligare åtgärder från statens sida, därom hos Kungl. Maj:t göra anmälan. Betänkande är ännu ej avgivet.

27:o. *Malmkommissionen* (5 ledamöter) tillsatt den 24 oktober 1913 på föredragning av finansministern med uppdrag att verkställa en allsidig utredning angående det lämpligaste sättet för nyttiggörande av statens norrländska malmfyndigheter. Betänkande är ännu ej avgivet.

Till dessa beredningar komma undersökningar om en del speciella jordspörsmål såsom lapparnes jordfrågor, avvitrningen inom de nordliga delarna av landet, åtgärder för befrämjandet av fisket ävensom en eller annan mindre utredning verkställd inom vederbörande departement eller underlydande ämbetsverk med egna arbetskrafter.

Slutligen må antecknas den så kallade *emigrationsutredningen* (1 sakkunnig) som enligt bemyndigande den 30 januari 1907 tillsatts inom civildepartementet och den 27 december 1913 avlämnat sitt betänkande, innefattande en allmännare statistisk översikt över befolkningen och dess ekonomiska tillstånd inom landet och således även till stor del berörande jordundersökningens uppgifter.

Förestående uppräknade av de viktigaste regeringsinitiativen i jordfrågan lämnar en bild över, hur denna så småningom ånyo arbetar sig fram. Man skönjer några konturer av ämnets stora huvudavdelningar:

1) ett förnuftigt bruk i produktionens och konsumtionens intresse av landets speciella naturrikedomar, som utgöras av skogar, vattenfall, malmer och torvmossar;

2) omsorgerna att bereda landets innevånare jord för jordbruk och bostäder samt trygghet i besittningen av densamma och i åtnjutandet av det på jorden nedlagda arbetets frukter;

3) angelägenheten att leda det samlade kapitalet fram mot dessa uppgifter samt bereda landets innevånare en kredit, som stöder dem och icke såsom ofta är fallet snarare stjälper dem.

Vad ovan kallas den sociala jordfrågan har sin tyngdpunkt i dessa tre huvudavdelningar, vilka dock som sagt även röra agrarpolitiken och bostadsanskaffningen. Därtill kommer emellertid

4) vikten av upplysning och självansvar, som på detta liksom andra områden är kulturens främsta medel och mål, och för vilka uppgifter lagstiftningsåtgärderna äro ämnade att något jämna och trygga vägarna.

Den givna bilden av regeringsinitiativen ådagalägger emellertid å andra sidan att statsmakterna här ännu befinna sig på ett tämligen planlöst och famlande stadium. Uppdrag äro till och med alldeles åtskilda, som uppenbarligen nära ingripa i varandra, och måste räkna med grundsatser, som borde vara enhetliga. Förtroendemännen, personligen ofta av skilda läggningar, gå sina vägar var för sig utan att ens sammanträffa. Överblicken och sammanhanget kommer till korta, metoderna bli växlande eller otillräckliga och de slutliga lösningarna framskjutas eller förfelas alldeles. Redan från början äro frågorna splittrade även på olika departement samt uppdragas än åt kommittéer och än åt så kallade sakkunnige.

Kännedomen om de framgångna resultaten gör icke heller bilden fullkomligare. Vanligen grunda sig dessa utredningar på framställningar från riksdagen eller beslut av andra kammaren. När de sedan komma tillbaka, utformade i förslag till positiva åtgärder, har innehållet smultit ihop merendels under sin väg genom svårigheterna. Sedan beskäres det ytterligare genom sammanjämkningarna i riksdagen, därest ej såsom ofta inträffar frågan alldeles förfaller.

Överskådas ämnet och begrundas sambandet mellan detaljerna, får man ett starkt intryck av vad som brister i de visserligen ofta uppriktiga försöken. Svårigheterna ligga som bekant såväl i själva ämnets undanskymmande för en tid som i de stridiga intressena och synpunkterna. Man möter motsatsförhållandena mellan bekymret för dagen och omtanken för framtiden, mellan produktionens och konsumtionens intressen samt spekulationens önsknigar, mellan kravet på jord och trygghet i besittningen för alla, som behöva det, och den godtyckliga hjälpen endast åt några på vissa trakter eller på vissa egendomar, mellan omsorgerna om människorna personligen och teknisk omtanke om deras hjälpmedel samt över huvud taget mellan de så kallade lösningarna och palliativen.

Förslag till »lösningar».

Det finnes en avdelning under jordfrågan i egentlig mening eller den sociala jordfrågan, som ofta ensam får bära namnet jordfrågan i dess egentligaste mening. Detta är spörsmålet om fördelningen och besittningen av landets jord bland innevånarna för jordbruksändamål och bostäder. Norrlandsfrågan har betecknat det mest omfattande statsingripande på senaste tider i denna sak närmast såvitt den avser jordbruk. Emellertid äro de realiteter, diskussionsämnen och åtgöranden, som bilda underlaget till norrlandsfrågan ingalunda några egenheter endast för Norrland. Motsvarande förhållanden och behov återfinnas över hela riket och mångenstädes i samma utsträckning som i Norrland. Det fortsatta meningsutbytet i norrlandsfrågan kan sålunda sägas hava sin betydelse för hela riket. Då det därför gäller att giva exempel på ifrågasatta lösningar i jordfrågan kan det vara lämpligt att hämta dem från dess förenämnda mest brännande underavdelning och därvid även något åberopa meningsbrytningarna i norrlandsfrågan såsom betecknande för vad detta ämne betyder för hela landet. De synpunkter, som härvid framträda, äro även vägledande för betraktelserna i övriga delar av jordfrågan såsom naturrikedomarnas tillgodoseende, krediten för främjande av jordens olika ändamål o. s. v. På alla punkter framträda de viktigaste intressenter, som i nutiden äga talan även i jordfrågan, och göra gällande förment motsatta anspråk. Dessa intressenter äro i skilda motsättningar jordbruket, skogsbruket och industrien, befolkningen och de större jordbesittarna, arbetare och arbetsgivare, individerna och samhället.

*Emigrations-
utredningen
och den sociala
jordfrågan.*

Det kan ha sitt intresse och ligga nära till hands att här först anknyta detta ämne något till emigrationsutredningens betänkande. Bakom emigrationen ligger nämligen alla dessa misstämningar hos folket, som pläga sammanfattas under benämningen olusten i landet. Emigrationen har varit föremål för en vidlyftig nyss avslutad utredning under ledning av professor G. Sundbärg (sid. 12). Betänkandet i ämnet har för sin del kommit till det resultat, att det i all synnerhet är missförhållandena inom jordbruket, som för närvarande egentligen förklara emigrationen från vårt land. Betänkandet har emellertid, ganska förklarligt för övrigt, väsentligen begränsat sig till att i möjligaste mån söka återgiva det verkliga läget samt ifråga om önskemål och åtgärder för framtiden allenast antytt några riktlinjer i varjehanda ämnen. Även

i detta ligger sålunda en uppfordran för de speciella utredningarna att här taga vid och söka åstadkomma något.

Ett viktigt rättesnöre är därvid obestriddigen det uttalande, varmed Sundbärg avslutar sitt betänkande, nämligen att det viktigaste botemedlet mot emigrationen vore, att vi för framtiden icke bliva efter varken ifråga om ekonomisk företagsamhet eller ifråga om samhällliga reformer. I denna anvisning ligger väl dock inneslutet det ännu större önskemålet, att det svenska folket i omnämnda avseenden vinnlägger sig om att gå i spetsen, att vara icke såsom det blivit sagt ett släkte med lysande ansatser någon gång och försummade tillfällen merendels, utan ett folk, som är benäget för initiativ och mäktigt av vilja att fullfölja dem, detta såväl i det dagliga och lilla, vars summor göra de stora talen, som ock i de bredare, vägledande ansatserna. Möjligheten till ett dylikt uppvaknande ligger i mäktiga lager på djupet av den svenska folksjälen och vänta på sådden. Det är de svenska uppkomlingarnas egenart merendels att glömma bort den folkliga jordmånen eller med andra ord det är de svenska institutionerna, som allt för ofta hava förhindrat odlingsarbetet.

Emigrationsutredningen lägger tyngdpunkten på den ekonomiska uppblomstringen på alla områden men framförallt genom industrien. Det är också givetvis på detta som det i första rummet beror, i vad mån tillräcklig ekonomisk utkomst skall kunna beredas alla innevånare och även den blivande befolkningstillväxten. Beträffande åter de många vägarna dit fäster betänkandet huvudsakligen avseende vid vad man skulle kunna kalla den vanliga ordningen. Att det även finnes en social jordfråga, vars lösning kan påkalla ett direkt statsingripande i jordfördelningen och jordbesittningen, ligger i det stora hela utanför betänkandets uppmärksamhet. Några inlägg, som beröra ämnet, återfinnas dock och det väsentligaste av dessa torde vara kapitlet om norrlandsfrågan, där sålunda författarens allmänna känsla och synpunkter på ämnet äro att söka.

Det framhålles i betänkandet, att i norrlandsfrågan ej kunde vara fråga att öka utredningarnas antal. Blott några synpunkter skulle framhållas, som visst icke voro nya men dock, enligt författarens mening, icke så beaktade som de borde vara. Den första av dessa vore, att *orsakerna till den bedrövliga utvecklingen i Norrland låge vida mera i olämplig lagstiftning och brist inom statsförvaltningen än hos sågverksbolagen.*

Detta omdöme går i rätt riktning men icke tillräckligt långt. Det bygger på den föreställningen, att bolagen i allmänhet anses vara de skyldiga. Så kan det visserligen ofta te sig för den stora allmänheten,

när bekymren över det överklagade tillståndet tar sig naturliga uttryck i att framhålla detta såsom obestridligen bolagens påtagliga verk. Men ett ingående bedömande av saken fritager dem icke blott till övervägande del utan helt och hållet från skuld och ansvar för deras åtgöranden. Det enskilda initiativet för skapande av ekonomiska företag utnyttjar givetvis de möjligheter, som samhällsskicket erbjuder, och den allmänna konkurrensen utesluter här alla filantropiska synpunkter. Om en sådan rusning verkar demoraliserande i många fall på bolagens eller rättare sagt på deras tjänstemän i metoderna för besittningstagandet av de ekonomiska värdena ligger skulden där också hos samhället. Ett dylikt tillstånd verkar nedbrytande även på befolkningen och de administrativa myndigheterna. Norrlandskommittén utgick ifrån, att orsaken till vad som brast låg i samhällsförhållandena och icke hos industrien, och dess förslag till lagstiftnings- och andra åtgärder äro i själva verket endast ett uttryck för en dylik uppfattning.

Emellertid framhåller emigrationsutredningen, att däremot Norrlands befolkning måste rättvisligen tillskriva sig själv skulden i viss mån till vad som inträffat. Det är dess okunnighet om den till bönderna av staten skänkta skogens värde, som vållat fördärvet. Okunnigheten kunde nog både förklaras och i viss mån försvaras. Men någon gräns måste dock rimligtvis begäras, framhållas i betänkandet, och där okunnighet går över alla gränser, står ej i mänsklig makt att hindra, att den leder till missgrepp och förluster.

Detta åskådningssätt återfinnes också i viss mån uti norrlandskommitténs betänkande. Det är befolkningens mänskliga svagheter, dess göranden och låtanden, som här och var med förkärlek sättas i förgrunden. Men vill man inlåta sig på skuldfrågan ur den synpunkt, som lagts på densamma när det gällde bolagen, förtjänar verkligen befolkningen minst lika stor hänsyn och förståelse. En tudelning av dess obekantskap med de nya världskonjunkturerna i en förskyllt och en oförskyllt okunnighet blir allenast en konstruktion, som jävas av livsförhållandena. Staten lät utan försiktighetsmått och utan någon som helst upplysningsverksamhet utlämna sina skogar med full äganderätt till en befolkning, som vid den tiden saknade kunskap om deras värde, samt utlämnade därvid denna befolkning till ett värnlöst byte åt dem, som sutto inne med kunskaper och hade ett ofantligt enskilt intresse att utnyttja desamma. Det var för övrigt icke endast denna obekantskap, som föranledde hemmansförsäljningarna. Många andra omständigheter bidrogo därtill lika oundvikligt såsom vantrevnaden under de nya förhållandena, fruktan för laga skiften, som ofta begärdes för

att skrämman bönderna till försäljningar o. s. v. Man får se mänskligt även på de svagares kamp och ej blott på den övermakt, som betvingade dem.

I en reservation¹⁾ till norrlandskommitténs betänkande uttryckes efter en historisk framställning saken sålunda: »Den förestående framställningen har ej kunnat bliva något annat än ett angivande av synpunkter för en historisk framställning, illustrerad med belysande exempel ur verkligheten. Därmed har jag också velat betona, att det är förhållandena, som oundvikligt vållat den skadliga utvecklingen, samt att skulden ligger icke hos befolkningen eller industriens målsmän utan i lagarne och styrelsesättet. Det tjänar dock ej heller något till att vara alltför sträng i sitt omdöme om lagstiftarnes och de administrativa myndigheternas personer. Ty det är ganska lätt att vara vis efteråt. Men i den mån missförhållandena kommit i dagen, gives det ej vidare någon ursäkt för alla uppsåtliga strävanden att fortfarande upprätthålla dem.»

Såsom ett bevis på statsförvaltningens ej tillräckligt beaktade skuld åberopar emigrationsutredningen ett uttalande om hur hemmanen vid avvittningen tilldelades betydligt mer skogsmark än de borde få enligt författningarne. Denna sak är framhållen även av norrlandskommittén och har även av kommittén lagts till grund både för den i förslaget till förbudslag gjorda skillnaden mellan stödskog och övrig skog som för framställningen om nya grunder för den återstående avvittningen. Det förnämsta felet hos förvaltningen ligger dock icke uti nämnda tillämpning av avvitringsförvaltningarne utan i dessa senare själva. Det var, enligt vad numera ganska allmänt anses, ett misstag att utskifta saluskog med äganderätt överhuvud taget. Detta är därför rättat i de nya avvitringsbestämmelserna av 1909, som föreskriva att all saluskog skall utläggas till sockenallmänning. Mången tror, att det varit ännu riktigare, att, såsom landshövding Widmark år 1860 förordade för lappmarksskogarne, kronan bibehållit äganderätten till alla sina skogsmarker men medgivit befolkningen rätt till odling och virkesfång på de villkor, som kunde anses lämpliga. Till dessa yttersta avgöranden får man gå tillbaka vid bedömandet av förvaltningens och statsmakternas stora felgrepp vid avvitrningarne.

Emigrationsutredningen betonar härvid såsom ett visst berättigande till den stora omkastningen i äganderätten till skogarna och de billiga prisen som betalades, att det ej var bonden själv som givit skogen det ökade värdet. Utan trävaruindustriens uppkomst och de kapital, den

¹⁾ Av C. Lindhagen,

erfarenhet, energi och framsynthet, som nedlades i denna, skulle bondens skogar i själva verket ej varit värda ens de hundra eller tusentals kronor, som han verkligen uppbar. Här var *en oförtjänt värdestegring*, säges det, den största som någonsin förekommit i vårt land.

Detta är samma erinran som i diskussionen om dessa frågor alltid upprepas från många industriella håll ehuru visserligen icke från alla. Det ligger ock en viss sanning uti detta, som dock närmar sig sin motsats i samma mån som man blundar för alla andra inverkanse faktorer.

Den ifrågavarande värdestegringen är icke en skapelse allenast av det i svensk trävaruindustri nedlagda kapitalet och den fackkunskap, som den tagit i sin tjänst. De nya världskonjunkturerna d. v. s. den stora efterfrågan på trävaror och de vidgade tekniska möjligheterna att transportera dem till konsumenterna ha sin stora andel i förtjänsten. Detta är således en samhällelig andel uti värdestegringen. Vidare får man väl göra någon honnör också för de naturens krafter, som åstadkomma att det växer skog på markerna. Detta är också ett samhällsvärde, som innehafvs av svenska staten eller fördelats på folket själv representerat av bönderna. Vidare ha alla skogs-, flottnings- och industriarbetares arbete sin dryga del i verket, men de få nöja sig med sin arbetsförtjänst efter marknadsvärde samt erhålla knappast någon andel i vinsten på den verkliga värdestegringen, vilken företrädesvis går till kapitalet och den tekniska ledningen, som visserligen också ha sin stora anpart i resultatet.

Det är ganska synd om den svenska småbonden, som sällan tillerkännes någon förtjänst, men i alla fall under seklerna fått bära bördorna och tjäna samhället med krigstjänst, skattebetalning och matvaror, vilka senare billigt uppköpas av mellanhänder och säljas dyrt till konsumenterna. I allmänhet tillfalla de oförtjänta värdestegringarna de stora företagen med de större möjligheterna och den praktiska affärsinsikten. Att något av dessa värden också någon gång tillfaller en sådan samhällsklass, som exempelvis jordens odlare kan knappast kallas oförtjänt i vanlig bemärkelse. Ett påtagligt missförhållande uppstår dock även här, när en bonde sitter inne med stora skogsarealer och sedan ensam insamlar förmögenheter på en värdestegring, som skapats av naturen, konjunkturerna, arbetarklassen, industrien och samhället.

Skildringen i emigrationsutredningen om *orsakerna till norrlandsfrågans uppkomst* är icke heller fullt allsidigt grundad på de verkliga förhållandena.

Norrlandsfrågan uppstod icke, såsom det säges, först när sågverks-

bolagen begynte inköpa böndernas hela hemman. Det brann i knutarna redan genom de femtioåriga upplåtelseerna om avverkningsrätt, ty därigenom ruinerades bönderna för en hel generation, ja, för två generationer när den nästa generation fick återtaga en totalt avverkad skog. Det framhålles vidare såsom ett missgrepp att rätten till avverkningsupplåtelse genom lag inskränktes från femtio år till först tjugu, sedan fem år, ty därigenom skulle bolagen tvingats att inköpa hemmanena. Det kan hända att detta i åtskilliga fall påskyndat köparnas iver att förvärva fastigheter, som i alla händelser skulle en gång fallit dem till. Industriens framsynthet lärde denna emellertid oavsett detta, att det var bra att hava skogen i sin hand även för längre tid än femtio år och de långa avverkningskontraktens tillvaro påskyndade säkerligen i ännu flera fall tillämpningen av denna framsynthet genom att bolagen så mycket lättare kunde förmå de ruinerade bönderna att sälja, när de senare ej själva bleve nödsakade att utbjuda sina hemman till salu. Å andra sidan har förvisso den kortare avverkningstiden, ehuru den kom för sent, räddat många bönder från ett sådant trångmål och berett dem möjlighet att behålla sin egendom.

Vidare framhålles i emigrationsutredningen, att också inköpen av böndernas jord i främsta rummet vållades av den ekonomiska lagstiftningen, därigenom att denna i regel skulle förbjudit den skogsägare som ville sälja att få sälja undan så stor del av skogen, som han ej själv behövde och få behålla resten av skogen jämte inägorna. Om så fått ske skulle de norrländska bondgårdarna fått behålla sin självständiga ställning, ja, fått den högst betydligt förbättrad, försäkras det i emigrationsutredningen. Det ligger icke mycket av verklighet i denna föreställning. Länge har erbjudits möjlighet för jordavsöndring och från 1906 har därtill funnits en ägostyckningslag, som medgav den fullständigaste frihet i jordstyckning. Men i regel begagnade man sig vid hemmansförsäljningarna icke av jordavsöndringsförfarandet och icke heller av ägostyckningslagen, under det årtionde den gällde obeskuren jämväl i Norrland. Industrien önskade nämligen helt naturligt att få förvärva all skog och såg oftast icke ogärna att få förvärva även åbyggnaderna och inägojorden för att där kunna bosätta en skogsarbetare såsom ock emigrationsutredningens åberopade sakkunnige förordat, ehuru han samtidigt också förklarar, att industrien aldrig känt begär efter jordbruk. Säljarne gävo i sådant fall så mycket hellre efter som även de vanligen tyckte att om de skulle gå bort från sina besittningar samt göra affär och framdeles leva på kapital, vore det bäst att sälja det hela på en gång. Därför blev det i de flesta fall på det sättet, oavsett att den eko-

nomiska lagstiftningen erbjöd möjligheter att stycka ett hemman. Samma erfarenhet visar även Värmland. Där pågå bolagsförvärv mångenstädes oavbrutet och i regel säljas där både stora och små skogshemman i sin helhet oaktat man där har full frihet att tillämpa den allmänna ägostyckningslagen liksom även jordavsöndring. Vanligt var jämväl, att inom Norrland liksom numera inom Värmland bolagets ombud vid sitt köpeanbud erbjöd bonden att få sitta kvar på gården utan arrende till och med så länge han önskade och dylika erbjudanden ha visat sig särdeles lockande. Emigrationsutredningen anmärker att det visade sig i många fall varit ett olyckligt grepp, att de gamla innehavarna sålunda sutto kvar som arrendatorer, enär ett jordbruk i Norrlands inre bygder ej kunde bära sig utan skog. Greppet var nog olyckligt i det stora hela, men ur den sålunda anmärkta synpunkten knappast för den ifrågasvarande kategorien arrendatorer. Vanligen erhöles de nämligen rätt till husbehovsvirke och så hade de fått ett kapital vid försäljningen, vars avkastning de kunde lita till, ehuru det visserligen merendels smalt bort tämligen snart.

Av emigrationsutredningen yttras vidare att *de norrländska missförhållandena numera avhjälpes i ett par fall* genom att den kommunala rösträtten blivit reformerad i demokratisk riktning och att en arrendelag äntligen kommit till stånd. Man måste ju medgiva, att den nya kommunala reformen medförde en avsevärd utjämning av de kommunala maktförhållandena, ehuru väl som bekant meningarna äro mycket delade om den varit tillräcklig. Beträffande åter den återopade arrendelagstiftningen synes därmed åsyftas, såsom ock framgår av annat sammanhang, den allmänna arrendelagen av år 1907. Det är emellertid en missuppfattning, att denna arrendelag på något märkbart sätt kunnat avhjälpa de norrländska bolagsarrendatoreernas betryck. Den innehåller föga av s. k. sociala lagbestämmelser utan är huvudsakligen en i och för sig viktig kodifiering och komplettering av gammal lag och praxis med avseende å vanliga affärsmässiga jordbruksarrenden. Därföre åtföljes också den allmänna arrendelagen två år senare av en särskild norrländsk arrendelag.

Denna senare arrendelag liksom den övriga norrlandslagstiftningen synes emigrationsutredningen visserligen icke uttryckligen förkasta men av framställningen framgår, att de personliga sympatierna för densamma väsentligen saknas. Det anmärkes härvid till en början, att man försökt sig med denna lagstiftning, men att *förhållandena i verkligheten dock icke undergått någon förbättring* göres troligt av att utflytningen från Norrland aldrig varit så stor som under det senaste årtiondet samt

att en lösning av svårigheterna således icke kunnat på detta sätt komma till stånd, och författaren tror icke att ens de mest utpräglade entusiasterna för denna lagstiftning skulle vilja påstå att lösningen verkligen ännu vore funnen.

Redan detta betraktelsesätt visar att författaren, ganska ursäktligt för övrigt, icke ägt tillräcklig kännedom, vad frågan egentligen gäller. Varje uppgift, som är inriktad på att skydda och stärka det som är för tillfället svagt och med orätt håller på att gå under, är visserligen alltid i sitt slag entusiasmerande. Själva principerna, för vilka förenämnda lagstiftningen vill vara ett anspråkslöst uttryck, äro säkerligen av bestående betydelse. Någon entusiasm kan väl däremot aldrig en lagstiftning i och för sig, allra minst i bristfälligt skick, uppkalla. Det vunna resultatet har i mycket ej kunnat bliva annat än en tillfällig förskansning mot en alltför otyglad ekonomisk utveckling. Dess betydelse är principiellt att den betecknade ett begynnande genombrott även i lagstiftningen mot manchesterprincipernas envælde i affärslivet. Praktiskt sett har den såsom allmänt erkännes räddat väsentligen självägande jordbruksbygder från vidare bolagsförvärv samt därav också återgivit åt befolkningen i dessa trakter en större trevnad, trygghet och tillförsikt. Om man anser att detta innebär några fördelar, hava dessa fördelar således skapats genom lagstiftningen. En myckenhet arrendatorer hava vunnit förbättrade förhållanden. Jorden å bolagshemmanen vanhävdas mindre än förut. De jordbruk som styckas, bliva någorlunda lämpade att föda sin man. Indirekt ha lagstiftningen och den opinion, som genomförde den, verkat att bolagen och dess tjänstemän taga mera hänsyn än förut samt bönderna vaknat upp till större insikt i tillvaratagandet av sina intressen.

Man ser här ett exempel på, hur *statistiken lätt drar förhastade slutsatser* av sina siffror. Varför skall den ökade utvandringen från Norrland under sista årtiondet nödvändigt betyda, att förhållandena genom norrlandslagstiftningen ej undergått någon förbättring? Det är möjligt, att emigrationen skulle varit ännu större, om denna lagstiftning ej mellankommit. Den utesluter ej heller att den befolkning, som väl ändock skall stanna kvar, kan åtnjuta mångenstädes något större trygghet än förut. De verkliga anledningarne till den ökade utvandringen har emigrationsutredningen ej sökt allsidigt belysa. Den lägger landets framtid i den fortsatta industrialiseringen företrädesvis, men hoppas mindre av jordbruket, och siffrorna i tabellerna tala ej tillräckligt om för oss all den trängtan, som ruvar i människornas sinnen. Det är nog sant att när industrien, i den mån förutsättningar därför finnas, ytterligare specialiserat

och mångfaldigat sig i landets skogsbygder, skall den skapa ytterligare arbetstillfällen till en tid åtminstone, så länge konjunkturerna stå bi. Den stora utvandringen på sista tiden från norra Sverige kan ha även andra orsaker. Det betryck som i åtskilligt vållats ingalunda av industrien men av dess jordförvärv, är endast till någon del lindrat av norrlandslagstiftningen och dess idéströmningar. Ett dylikt betryck blir kännbarare ju längre det varar och när man mångenstädes ej ser någon ljusning alls eller ej någon tillräcklig ljusning för framtiden, blir längtan att komma bort från det hela till slut obetvinglig. Måhända är också skogarnas och fjällens folk till stor del *ännu* för friboret eller hur man vill kalla det för att vilja gå in under det ok och den ovissa anställning, som ett lönarbetarskap uti industrien dock gärna medför. Man må ock besinna, att det karga klimatet och de långa avstånden ej äro uppmuntrande i längden. Tidens ande går före händelserna, den följer tidningarne, posten och färdvägarne samt tränger in i sinnena. Så blir till sist längtan efter värme och medmänniskor också övermäktig för mången.

Emigrationsutredningens sannolika ställning till den sociala jordfrågan belyses vidare av vad nedan ytterligare i dithörande delar anföres (sid. 22—27 och 37—40).

*Frans
Kempes
förslag.*

Med betonande, att någon lösning ännu icke syntes blivit funnen, hänvisar emigrationsutredningen särskilt till trävaruindustriens invändningar, sådana de framställts av konsul Frans Kempe år 1911 i en artikelserie, benämnd »trävaruindustriens debet och kredit».

Det väsentliga av denna framställning återgives i betänkandet och utgör dettas huvudsakliga inlägg i norrlandsfrågan.

Kempes program är, att *den friaste möjliga rätt* till jordstyckning borde ha funnits från början av trävaruindustriens verksamhet. En sådan frihet i förening med obehindrad rätt för alla att köpa och sälja skulle givit var och en sitt och löst frågan tillfredsställande. Norrlandslagstiftningen har lagt ytterligare hinder för en sådan ordning. Trävaruindustriens debet består däri, att den ej ännu vunnit fullkomnad, vilket till största del tillskrives lagstiftningen samt en fördärlig agitation mot industrien. Dess kreditsida åter är mycket stor samt skildras med kraft och övertygelse. Innehållet återfinnes som sagt i emigrationsutredningens betänkande (sid. 747—754). Den röda tråden i framställningen framgår bäst av slutorden, vilka jämte ett stycke, som rätteligen hör dit, därför lämpligen må återgivas även här. Författaren yttrar:

I England söker man på allt sätt att förskaffa industrien den jord, varav den har behov och i detta avseende äro de engelska arbetarna ej de minst ivriga, ty de förstå sitt eget intresse. Uppfattningen här och den i England äro sålunda vitt skilda. Obestridligt är emellertid att det engelska folket är klokt och företagsamt, att England därför är rikt och världshärskande men att det svenska folket är fattigt och Sverige utan vidare anseende. Engelsmännen och deras ättlingar förstå konsten att taga sig fram varhelst de befinna sig. De uppfostras till män som veta att lita endast på sig själva och att handla klokt och i rätta stunden, vi till drömmare, vilka samhället i värsta fall har skyldighet att taga hand om.

Allt för många av oss synas ej hava insett, att Sverige liksom alla andra kulturländer måste omvandlas till industriland. De anse därför fortfarande att jordbruket är den enda viktiga näringen. Andra åter förstå ej, att vår ekonomiska utveckling i främsta rummet beror av sådana industrier, som av allmänheten ej behöva upptaga någon skatt. Att mota dessa industrier vittnar om en inskränkhets, som intet annat folk gjort sig skyldig till.

Allmänheten sätter stora anspråk på det produktiva arbetets män. Härom vore icke så mycket att säga, därest arbetet finge fortgå utan störande ingrepp, så att företagaren kunde känna tillförsikt och arbetsglädje. Men att — såsom åtskilliga göra — på honom ställa de mest vittgående anspråk och samtidigt söka hindra företagsamheten och kapitalbildningen, det är oförnuft, ty han kan ej fylla anspråken därest man binder hans vilja och stäcker har verksamhetsbegär. Dessa negationens andar, vilkas mål det är att skapa missnöje, må icke bliva de bestämmande, ty av missnöje kunna vi icke leva. Det är hög tid att de, som utföra det produktiva arbetet, tillåtas arbeta i fred, ty det är dock av detta arbete som alla Sveriges invånare skola finna sin utkomst.

Artiklarnes innehåll är icke nytt. Det avspeglar den ståndpunkt författaren intog i norrlandskommittén och återfinnes väsentligen i hans reservationer. Ehuru bestickande, innefattar framställningen dock enligt norrlandskommitténs och mångas mening, vid sidan av riktiga saker, halva sanningar och framför allt ett bortskymmande av de realiteter, varom vore fråga. Att betrakta varje förutseende i detta fall företrädesvis såsom ett obefogat fientligt angrepp på industrien, är knappast någon allmän mening ens inom den senare. Författaren företräder här industriens invändningar i dess yttersta konsekvenser. Ett underkännande av varje samhällsngripande är en tillämpning fortfarande av manchesterläran om de fria krafternas obundna spel och detta även sedan dessa på den ena sidan icke längre äro fria såsom måste vara förhållandet på bolagens domäner. Åberopandet av den engelska industriens frihet träffar ej alls denna sak, då nämnda industri veterligen ej blivit jordägare på samma sätt som här. Däremot har engelska regeringen nyligen utlovat ett ingripande mot de stora enskilda godsen. Detta till och med så grundligt, att de nu oodlade dalarna skulle där- efter »stå så fulla med säd, att de komma att skratta och sjunga».

Det bleve för vidlyftigt att upprepa den långa diskussion i detta ämne, som återfinnes i norrlandskommitténs betänkande, och delvis besvarats genom norrlandslagstiftningen. Några erinringar må dock göras, som ha särskild betydelse mångenstädes även i det övriga riket.

Det beklagas, att genom *den nya ägostyckningslagen*, som kräver att av varje hemmansdels gamla jordbruk bibehålles ett någorlunda besutet bondejordbruk, förhindras gårdarnes upplåtande åt skogsarbetare. Frånsett en viss befogenhet för staten att upprätthålla i någon mån åtminstone avsikterna med avvitringen, var grunden till denna lagstiftning i övrigt den, att alla de tillfällen landet erbjöd att bibehålla en besuten bondebefolkning, borde tillvaratagas. Detta därför att dels alla tillfällen till utkomst måste bevaras, dels odlarnas uppgift att skaffa livsmedel är outhärlig, dels odlarnas större fysiska kraft och uthållighet är en nödvändig grundval för upprätthållandet av människomaterialet, som förbrännes av industrien och storstäderna, dels ock friheten och mångsidigheten i arbetet har sin hemort och fristad i sådana bosättningar. I den ringa mån ägostyckningslagen utstakar böra även industriens hemman och särskilt de gamla kronodonationerna rimligen tjäna så viktiga angelägenheter. För skogsarbetarnas bosättning åter lämna, menade man, dessa hemman annorstädes rikliga utrymmen och så mycket fick väl industrien i skogssocknarna bidra till landets uppodling och bebyggande, att den beredde nya rum för sina egna skogsarbetare. Hur går det annars med de nya möjligheter, som till hämmande av emigrationen särskilt från den jordbrukande klassen, förespeglas kunna beredas inom landet, om även ett så anspråkslöst krav anses gå över hövan. Detta utesluter emellertid icke, att undantag ha fog för sig i någon viss trakt eller på vissa hemman, där nya möjligheter till någon uppodling alldeles saknas. Man bör icke insnöra det levande livet i några tvångströjor och i dylika fall böra sådana krav tillmötesgå.

Bland industriens obestridliga förtjänster, som ingen förnekar, framhållas som alltid *flottbargörandet av älvarna* och den därigenom åstadkomna värdeökningen av skogarna. Detta är en stor sak. Inför den får man blunda för att detta framträngande i skogsbygderna mångenstädes förstört fisket, jagat bort villebrådet och i övrigt lagt en död hand över värden, som utgjort bondekulturens förutsättningar för trevnad. Kanske också för den makt, som därigenom industrien vunnit och ofta utnyttjat för att nedsätta priserna på virke och tvinga bönder att sälja sina hemman.

Därav följer dock ej oeftergivligt, att industriens besittningstagande särskilt av de gamla kronoskogarne varit den enda utvägen för att

genom flottledsanläggningar och annan företagsamhet göra skogen åtkomlig för dess industriella förädling. Det hade kanske gått långsammare annars. Men måhända hade, om staten behållit sin skog, ernåtts större omtanke i tidernas längd vid de många spörsmålens lösning. Möjlighet av stort ekonomiskt utbyte framtvingar detsamma. Utan tvivel skulle staten i sådant fall själv utfört anläggningarna eller bidragit därtill liksom den även nu börjar utbygga sina egna vattenfall, vilket är ett ännu kostsammare arbete. Med detta sammanhänger spörsmålet, i vad mån en industri, som förädlar jordprodukter, behöver vara ägare av den mark varifrån råvaran hämtas. Ett system, byggt på konkurrens mellan enskilda företag av samma slag, framtvingar av självbevarelse-drift ett strävande från de olika företagen att tillförsäkra sig råvara genom att få makt över marken. Även i detta fall givas dock naturliga begränsningar. Det anses ej oundgängligt, att garvaren eller slaktaren äger de jordbruk, varå nötkreaturen frambringas, eller att kvarn-industrien äger de åkrar, som framalstra spannmålen. Detta gäller även om åtskillig trävaruindustri. Inom sågverksrörelsen, trämasseindustrien och i synnerhet bruksrörelsen, har kravet i följd av den inbördes konkurrensen vida större fog. Men även där kunde förhållandet till-äventyrs ställa sig annorlunda, om skogarne vore i allmän besittning. Staten är icke blott, såsom yttrades av 1899 års skogskommitté, i tidernas längd den yppersta skogsägaren. Den skulle såsom avyttrare av skogsprodukter till industrien kunna mera reglera konkurrensen och förekomma allt för många industriföretag, som ej kunna förses med råvara utan rovdrift och inbördes skadegörelse.

Av Kempe framställas även anmärkningar mot *norrlandslagstiftningens verkningar*. Att de i många fall skola verka ojämnt är nog visst, helst åtskilliga bestämmelser, som hörde till systemet, kompromissades bort under ärendets gång genom statsmakterna, eller ännu ej behandlats.

En anmärkning är exempelvis, att den bestämda arrendetiden, minst 15 år, hindrar inköp under tiden av bolagshemmanens jordbruksdelar. Här uppenbarar sig en felsyn, som lätt gör sig gällande, då dessa saker betraktas företrädesvis affärsmässigt. Det farliga med den norrländska arrendelagen utan komplettering av annan lagstiftning är, att de arrendatorer, som sitta på ett hemman, kunna äventyra, att genom jordbrukets försäljande till en annan med sin familj kastas på bar backe. Dessa familjer böra ha företrädesrätt till jordbrukets övertagande och för dem utgör, såsom också framhållits vid de sista riksdagarna från jämtländskt håll, den femton-åriga arrendetiden i många

fall ett värn tillsvidare från att berövas sitt hem och resultaten av sitt arbete. Något hinder däremot att sälja jorden till den arrendator, som sitter på densamma, finnes icke, ty i och med detsamma upphör även hans arrendekontrakt. Föredra kontrahenterna, att köpet räknas från arrendetidens utgång, går detta även för sig.

Det anmärkes av författaren, att *staten har minst lika stora sociala förpliktelser som bolagen* i avseende å statens jordbruk, arrendatorer och torpare. Detta är en särdeles befogad erinran, som bör understrykas. Men då tillika säges, att vad statens förvaltning därutinnan låter komma sig till last, därom skrives eller yttras icke ett ord, gäller detta icke för senare tider. Åren 1911 och 1912 väcktes exempelvis motioner därom i andra kammaren från två håll. En framställning rörde allenast torpare. I den andra motionen av år 1911, som fullföljdes år 1912, syftades till sakens hela vidd och påyrkades en ingående undersökning rörande torpares och andra småbrukares samt lägenhetsinnehavares på kronans domäner förhållanden, i vad mån odlad jord och bebyggda lägenheter finge förfalla, brukare och lägenhetsinnehavare lämnades utan tillbörligt skydd och stöd i sin strävan för uppehållet samt jorden obehörigen undanhölles att tjäna även andra oundgängliga ändamål än skogsvården. Det framhölls i motiveringarna till dessa framställningar, att uppmärksamheten på olika sätt under senare tiden fästats på dessa förhållanden, såvitt rör bolagsjord och andra större enskilda domäner, men att det vore orätt, att från undersökningarna undantaga kronans domäner. Allt oftare, yttrades det, framkom exempel på att småbrukare och lägenhetsinnehavare på statens stora domäner lede under statsmaskineriets mekaniska gång och förvaltningsmyndighetens bristande sociala intresse. Dessa framställningar lyckades då icke tillvinna sig bifall. Jordundersökningen var emellertid, såsom redan erinrats, i början betänkt på att, i den mån instruktionen kunde därtill lämna utrymme, inkomma även på denna fråga. Nu har emellertid tillsatts en kronolägenhetskommision, inom vars uppgift denna sak uppenbarligen faller. En tillfällighet har dessutom fogat, att en person blivit ledamot i bägge beredningarna, i vilka följaktligen möjligen någon överensstämmelse i synpunkter på enahanda frågor kan komma till stånd.

Några ord till sist om *en statistisk uppgift*. Kempe erinrar liksom förr, att staten och enskilda äga $\frac{4}{5}$ av Norrlands och Dalarnas mark, men bolagen endast $\frac{1}{5}$. Norrlandskommittén ansåg vilseledande, att i jämförelsen intaga de öde fjälltrakterna samt framställde saken så, att bolagen visserligen ägde allenast $\frac{1}{5}$ av all mark, men $\frac{1}{4}$ av all bruk-

bar mark och $\frac{1}{3}$ av all brukbar enskild mark. Detta var dessutom år 1900. Sedan dess och intill år 1906, då den norrländska förbudslagen kom till stånd, ha ytterligare bolagsförvärv tillkommit mångestades i stor omfattning. Dylika vilseledande slutsatser föranledas ofta av de statistiska procenttalen. Materialet kan spädas ut i det oändliga med nya tillskott och en stor procentsiffra därigenom småningom nästan utplånas, ehuru den finns i verkligheten kvar ändå. Om tre lika stora socknar ligga invid varandra samt den ena äges helt och hållet av bolag och de två andra äro fria från bolagsförvärv, slår statistiken ofta ihop ett sådant område och meddelar, att bolagen äga $\frac{1}{3}$ och befolkningen $\frac{2}{3}$ av detsamma. Detta är ingenting oriktigt. Men man går vidare och gör sociala slutsatser, vilka då ibland formuleras så, att här äger bolagen dock allenast $\frac{1}{3}$ och detta är kanske icke så farligt eller för mycket. Sociologien åter säger, att i en av socknarna äro bolagsförvärven 100 procent, i de andra inga. I följd därav har för befolkningen i den första uppstått en del ådagalagt betryck, som visserligen icke är jordägarens fel, men i alla fall ett missförhållande. Detta betryck reduceras icke med $\frac{2}{3}$ av sin verkliga omfattning i den ifrågasvarande socknen, därför att det ej finns något därav i två andra socknar; och invånarne i den förstnämnda socknen skola ej åsidosättas i sina berättigade anspråk, därför att innebyggarna i andra socknar ej hava några sådana anspråk att framställa. Till samma vilseledande resultat kan man råka att göra sig skyldig beträffande en socken. Därest bolagsförvärv ägt rum allenast uti en viss del av socknen, då kunna vissa svårigheter uppstå för den befolkning, som bor eller vill bo där, och upphöra icke därför att de ej finnas i de andra delarna av socknen. Dylig kritik på de statistiska talen i stort är nödvändig vid begrundandet av förevarande frågor.

Den lösning, som denne representant för trävaruindustrien hänvisar till, är sålunda de enskilda krafternas fria spel såsom hitintills även i fortsättningen och minsta möjliga statsingripande.

Gent emot denna åskådning gå i tiden andra ideriktningar, som se jordfrågans lösning i Norrland liksom på andra trakter med liknande förhållanden uti det största möjliga statsingripande för att göra om från början vad som kunnat komma i olag genom det förra århundradets ekonomiska utveckling och förvaltningens försummelser. Dylika tankar födas här och var hos en befolkning, som lider av ojämn jordfördelning. Även dessa stämningar ha rätt att komma till tals vid

V. T. Vallbergs
förslag.

sidan av industriens helst i en utredning, som har till uppgift att särskilt taga hänsyn till dem.

Hur mäktigt de personliga upplevelserna här kunna verka bestyrkes därav, att även personer, som i övrigt bekänna sig till det åskådningssätt, som på den konservativa sidan inom politiken gör sig gällande, i denna del av jordfrågan förordar ett så allvarligt ingripande som en reduktion. En känd målsman för denna riktning är kapellpredikant V. T. Vallberg från Risbäcke i Västerbottens lappmark, som utgivit en del bekanta skrifter i jordfrågan och även andra ämnen. År 1908 utgav han en vida uppmärksammad broschyr, kallad »front till höger och vänster, norrländska förhållanden i jämförande belysning». Där talas starka och hänförda ord för en bonderenässans. Såsom bakgrund för denna framlägges ett jordprogram, som går ut på att begränsa jordinnehavet, där ej undantag medgives, till ett visst maximum med skyldighet för dem, som nu hava för mycket jord, att avhända sig densamma. I överensstämmelse härmed förordas en reduktion av bolagsjordegendom både i norra och södra Sverige. Denna reduktion skulle emellertid bestå av en tvångsexpropriering, ehuru icke efter det allmänna priset utan till billigt pris med hänsyn till inköpssumman, vinst av egendom m. m.

Dylika förslag, som äro ett uttryck i stor utsträckning för befolkningens tankar där uppe, vända sig även emot statens sätt att handhava sin jord, varvid riktigt betonas, att staten i detta fall betyder statens förvaltning och ämbetsmän. Betydande angrepp riktas emot denna förvaltning, varvid man dock må besinna, att även den utan förskyllan är en skapelse av sin tid och att det ankommer på en ny tid att giva en annan utbildning och ideriktning åt den representation, som skall företräda samhällsintressena.

Ett uttryck för detta missnöje jämte andra växlande stämningar lämnas exempelvis från ett diskussionsmöte i juli 1911 i Dorotea i lappmarken med bönder, arrendatorer, arbetare, ämbetsmän och bolags-tjänstemän m. fl. Efter ett inledningsföredrag om jordfrågan av Vallberg antogs en av övertygelse mättad resolution, om vars olika punkter visserligen många delade meningar kunna göras gällande. Men den kan vara förtjänt även den att återgivas i en officiell utredning såsom ett sidostycke till Kempes också övertygelsestarka uttalande. Resolutionen lyder:

»Att ett stort behov och en stark åstundan efter egen jord att bebygga och bruka förefinnes icke blott hos lösa arbetare och inhyses utan även hos dem, som bruka andras jord, äga vi alla erfarenhet av. Vi påyrka därför, att fri jord må upp-

lätas å statens domäner, att bolagsjorden ej längre må förhållas landets befolkning utan att genom statens förmedling avsondringar för nybyggen må ske å bolagens egendomar samt för billigt pris bliva åtkomliga för allmänheten, att vidare från prästjorden avsondringar må ske, vilka få inköpas såsom egna hem, samt att behållningen av dess försäljningar må användas för avlöning av lokalförsamlingens prästerskap, för vilket ändamål prästborden blivit skänkta.

Vi uttala vidare, såsom vår på erfarenhet grundade övertygelse, att endast med verklig äganderätt till jorden kan jordbruk i regel bedrivas med framgång, ja, vi äro så övertygade om äganderättens nödvändighet och rättvisa, att vi anse, att *den bör tryggas mot möjligheten av förlust genom skuldsättning och spekulationslusta.*¹⁾ Den tryggade besittningsrätten anse vi lämplig endast såsom en tillfällig övergångsform för egendomslösa att förvärva eget hem. Såsom ovillkorlig och i stor utsträckning använd form för jordbrukslägenheter måste däremot statens äganderätt leda till orättvisor, godtycke och ofrihet. Statsintresset blir bäst tillgodosett genom den form, som mest upphjälper den enskilda och bidrager att göra honom till en god medborgare.

Det är den byråkrati, som gjort sig gällande genom domänstyrelsens och jägeristatens nära nog enväldsmakt över en stor del av den norrländska jorden i missriktade skogsintressen, som är en av de förnämsta anledningarna till jordbrukets förfall och svåra sociala missförhållanden i Norrlands vidsträckta bygder. Det är denna byråkrati, som öppnat portarna för bolagsväldet och som direkt eller indirekt förhjälpt detta till seger. Vi vilja därför rikta uppmärksamheten på det olyckliga i att det ämbetsverk, som representerar skogsintresset, skall utöva en allenarådande och godtycklig maktfullkomlighet över all statens jord i Norrland. Ett sådant ämbetsverk kan varken äga den fackkunskap eller det intresse, som för jordbrukets framgång och organisering erfordras. Vi uttala vidare med rättfärdighetens indignation vår protest mot, att de norrländska resurserna tillägnas av statskassan och sydsvenska aktieintressenter ända därhän att vi norrlänningar avstängas från att bearbeta landets jord. Vi vilja uttala såsom en rättfärdighetens lösen: Norrland åt norrlänningarna! Vårt hopp är att med inlandsbanans byggande en ljusare och framgångsrikare dag, en dag av förlossning, av ekonomisk ofrihet så småningom skall uppgå för våra traktors befolkning. Och till dem, som äga makt att hjälpa oss, vilja vi ropa, att snar hjälp är dubbel hjälp!»

En stor samling av dylika folkstämningar från hela Norrland och Dalarna, framförda genom kommunalstämmobeslut, mötesresolutioner o. s. v. finnes fogad vid lagutskottets utlåtande (nr 48) vid 1901 års riksdag rörande den då väckta motionen i norrlandsfrågan. De sammanfattas i stort sett uti exempelvis det uttalande, som Stensele socknemän, talrikt församlade till ordinarie kommunalstämma den 31 mars 1901, enhälligt gjorde till protokollet. Det heter däri med uteslutande av en del uttalanden i specialfrågor och personfrågor på följande sätt:

Socknemännen ville framhålla, att riksdagens bifall till motionen är av trängande behov påkallat, därest ej allmogeklassen i en värderik del av fosterlandet

¹⁾ Kurs. av motionären.

skall gå sin snara och säkra undergång till mötes. Ty allt vad i motionen blivit sagt om trävarurörelsen är tyvärr sant. Denna har urartat, och i stället för att som varje annan fosterlandsnyttig industri gagna, snedvridits därhän, att den med undergång hotar odlingen inom en dyrbar del av fosterlandet och just den del, som ligger närmast, varifrån yttre fara rimligen kan hota. Ekonomisk ruin hotar genom trävarubolagens överhandtagande förvärv av såväl fastighet som skog, moralisk ruin genom den i följd av den stegrade trävaruavverkningen från alla kanter såväl inom utrikes sig här samlande lösa arbetarebefolkningen. Det har gått därhän, att det jordbruk, som ej kan skötas av familjen, får förfalla. Till och med staten har därtill bidragit genom forcerade avverkningar av hundratusentals träd per år inom socknen. Hur allt kan och skall sluta, är ej svårt att förutse, därest icke regering och riksdag genom i tid vidtagna kraftiga åtgärder sätta en hämsko för det onda. Och ehuru väl kommunen är för medellös att vare sig genom deputationer eller på annat mera ostentativt sätt än genom detta uttala sig, dristar den dock vådja till uttalandet av en bland Sveriges störste konungar, att »detta Sverige och dess folk är väl värt, att man därför offrar liv och blod och allt vad man kärt haver».

Ovan erinras om två motsatta ytterligheter ifråga om anvisandet av vägar för en så kallad lösning inom spörsmålet om jordens rätta fördelning. Det kan hava sitt intresse, att erinra om en annan förordad lösning av dessa spörsmål på ett ganska grundligt sätt.

Abb. Lind-
hagens
förslag.

Mången skulle gärna för sin egen upplysning uti emigrationsutredningen velat finna någon framställning om de olika uppfattningar i emigrationsfrågan, som i dess olika skeden i vårt land gjort sig gällande. Det är förklarligt, att utredningen ej kunnat inlåta sig på allt möjligt och därför helst velat begränsa sig till sådana saker, som kan hava positivt värde för själva uppgiften. Emellertid kan ett studium utav de famlande försöken att komma till rätta med denna sak även leda till ett ingående på det viktiga spörsmålet, huruvida emigrationen ur vidare synpunkt är enbart en skadlig företeelse eller om den icke kan vara också till gagn för det egna landet. Denna sak har utredningen också knappast inlåtit sig på. Den har fattat sin uppgift vara att främst utreda orsakerna till emigrationen samt i övrigt respekterat det allmänna önskemålet, att den kunde alldeles upphöra.

Från början på 1860-talet blev uppmärksamheten mera fäst vid emigrationen, som då antog en hotande omfattning. Saken förekom upprepade gånger vid riksdagen. Man forskade dock föga efter de innersta orsakerna utan vände sig blott med bitterhet mot själva företeelsen. Att finna något enkelt medel, varigenom sattes en damm för emigrationen, var spörsmålet. Då ett sådant medel ej kunde utfinnas, ledde alla därom väckta förslag ej heller till någon åtgärd. Man fick

nöja sig med att ordna kontroll på emigrantvärvningen och emigranternas behandling under överfarten till den nya världen.

Vid 1869 års riksdag väcktes emellertid, vid sidan av andra motioner i ärendet, avspeglade förenämnda uppfattning, tillika en motion, i vilken framträder ett helt annat åskådningssätt, belyst ytterligare i motionärens utredande vidlyftiga anförande vid sakens behandling i andra kammaren. Motionären, sedermera justitierådet Albert Lindhagen, uppfattade utvandringens betydelse såsom Sveriges andel i ett världshistoriskt verk, den nutida folkvandringen, som skall definitivt avgöra bodelningen mellan nationaliteterna och bestämma deras öde »för all framtid ända till mänsklighetens afton». Han utgick ifrån att emigrationen såsom grundad i människonaturen ej kunde förhindras och frågade sig då i stället, vad som borde göras för att vända den, i den mån som den var oundviklig, till gagn för fäderneslandet. Vid eftertanke angående emigrationens väsende fann han den ej kännetecknas endast av förlust av arbetskrafter och bortförda penningar. Han erinrade även, att förlusten ersättes genom »stegrad företagsamhet och lättade utvägar till försörjning för de kvarblivande», han talade om det yngre släktet, som »möter framtiden med större mod och tillförsikt, då det ser framför sig, huru utvandrarerna ständigt lämna öppna rum i arbetarens leder för dem, som komma närmast efter och kunna hysa förhoppning att i värsta fall få utväg till bärgning på annan ort, om det misslyckas hemma». Från en sådan synpunkt måste utvandringen framställa sig icke blott såsom en bortgång från ett gammalt fädernesland, men även såsom grundläggningen av ett nytt. Om utvandrarerna billigt och rättvist bedömdes, så kunde det inträffa, att »i stället att, såsom nu, hejdlöst blanda sig med den första främmande nationalitet han möter, blir han villig, värdig och mäktig att grundlägga svensk nationalitet och svensk odling på den främmande jorden».

Gagnet av ett folk på andra sidan oceanen med samma språk och samma kultur som vi ansåg motionären vara rent moraliskt men oberäkneligt stort. »Till det andliga arbete, vi som nation fullgöra för vår egen och hela mänsklighetens utveckling, skulle vi få förstärkning från ett stort, talrikt folk. Våra ord skulle höras, och vad vi skriva skulle läsas och begrundas, icke blott här hemma i våra avlägsna ängder, utan av en nationalitet, som nu vore stark nog att göra sig gällande inför de övriga nationaliteterna och ställa sig i jämbredd med dem». Denna utflytning tänkte sig motionären dock icke såsom uteslutande en svensk, utan han talade i övrigt i sin framställning alltid om önskvärdheten att samla en »skandinavisk» kultur i den nya

världen, och han utpekade också de trakter i Förenta staterna och Canada, som lämpade sig och då ännu stodo öppna för en sådan skandinavisk folkvandring och vilkas nordligaste fortsättningar skulle bilda till och med ett gemensamt helt med en skandinavisk besittning, Grönland.

Till sist betonade motionären, att det i varje fall vore en plikt för samhället att i någon mån tillse, »att dess utvandrande barn må kunna undgå att vid ankomsten till nya världen bliva utsatta för elände och undergång».

Förslaget gick ut på att genom agenter söka bringa »ordning och sammanhang» i utvandringen till dessa trakter, dit emigrationen från de nordiska länderna till en ej obetydlig del redan ginge och efter all rimlig beräkning fortfarande borde gå. Dessa agenter skulle icke vara vanliga tjänstemän utan »män, vilka av hängivenhet för ett stort mål ägnade sig åt ifrågavarande kall». De skulle »helst i förening med sådana från de övriga nordiska länderna» dels gå emigranterna till handa efter deras ankomst till bestämmelseorten, dels lämna fullt sanningsenliga uppgifter till hemlandet om det verkliga tillståndet därute, »dels slutligen om också endast medelbart och i blygsam skala leda och befrämja bildandet av en skandinavisk nationalitet i den nya världen samt bliva densamma väktare och förkunnare därstädes».

Statsutskottet avstyrkte motionärens förslag efter en mycket knapphändig motivering och frågan förföll genom båda kamrarnas beslut. »Saken vann icke på långt när den uppmärksamhet som densamma förtjänade», skrev efteråt professor W. E. Svedelius i sina studier i Sveriges statskunskap, där förslaget utförligt behandlades. Därmed lyckades man säga den sista territoriella stormaktsdrömmen, som drömts i svensk politik, en stormaktsdröm om en fredlig, inbjuden erövring.

De synpunkter, som sålunda år 1869 gjordes gällande, kunna säkerligen icke fränkännas betydelse även för vår tid.

I stort sett äro orsakerna till emigrationen uppenbara och behöva icke någon utläggning. Det är strävan att kunna få en bättre ekonomisk ställning, som lockat och fortfarande kommer att locka här som alltid. Den omfattning, i vilken människorna komma sig för med detta och vilka vägar de taga, beror givetvis åter på psykologiska orsaker eller mera tillfälliga omständigheter. Vissa nationer, släkter eller individer sakna initiativ eller förmåga till ett sådant företag och kvarbliva därför ofta även i det största elände. Att skandinaverna så föga tvekat att taga detta stora språng ut i det okända, är måhända ett kynne ärvt från förfäderna. Fordom gingo de i viking och sökte på detta

sätt mera värme och bättre boningsorter än de funnit i detta solfattiga land med en sparsam jord mellan berghällarna. Med utnyttjande av den kraft, som det karga och arbetsamma livet här uppe förlänat dem, grundlade de det Ryska riket, befolkade Normandie och England, varifrån deras ättlingar gingo vidare och koloniserade Nordamerika, Sydafrika och Australien.

Den svenska befolkningens olika lager har på olika sätt gripits av utvandringen. Det har utrönts genom emigrationsutredningen, att utvandringen till främmande land mest ägt rum av den jordbrukande befolkningen. Detta kan vara ganska förklarligt. Bondens övertaliga söner och döttrar med sin vana vid större frihet och självständighet valde mera ogärna den svenska industrien utan sågo hellre bort till förhoppningarna på andra sidan havet och särskilt de stora jordbruksmöjligheterna därstädes. Från denna samhällsklass kunde även lättare anskaffas erforderliga medel till resan. Inhysingarna, backstugusittarna och delvis torparnas familjer, mera vanda vid beroendet och med smärre ekonomiska resurser, kommo oftast ej längre än till industrien inom landet.

Det kan möjligen ännu ha sin betydelse att sammanföra skandinavisk nationalitet i kolonialländerna. Säkerligen är tiden dock försuten att göra det i samma omfattning som 1869 års motionär tänkt sig och det kommer för övrigt ej att göras något därför. Men oavsett detta kan det icke vara alldeles bortrunnet blod från det gamla landet, det som blandar sig med främmande folk uti den stora sista folkvandringen. Ur detsamma växa upp traditioner och minnen, som utgöra band även de i tidens historiska utveckling. Även uti detta har landet ett kulturvärn för kommande tider så länge det behöves. När krigen upphört och nationerna alltmer förbrödrats, då komma dessa vandringsfrågor för de särskilda länderna icke att göra samma nedslående intryck hos de kvarblivande, som nu tillmätas desamma.

Fortfarande bör man sålunda kunna taga emigrationen såsom sådan med någorlunda jämnmod. Skuggsidan ligger däri, att ej alla åldrar i lika mån utan företrädesvis de livskraftigaste bidraga till utvandringen och att tyngdpunkten i samhällslivet förlägges allt för mycket till städerna. Såsom oavvisligt mål kvarstår i varje fall att söka bereda så goda utkomstmöjligheter inom landet, att de som hava lust och förmåga att emigrera ej finna någon uträkning däri och att de, som sakna sådan lust och förmåga men i alla fall hava en ganska hopplös framtid, kunna emotse den med större förhoppningar. Ett sådant arbete blir så mycket nödvändigare, som det sannolikt kommer

en tid, då även kolonialländerna blivit befolkade och nya kolonister i större utsträckning ej kunna finna utkomst. Då måste det egna landet sörja på något sätt för hela sin folkökning. Även detta bör icke vara hopplöst. Nödvändigheterna pläga skapa utvägarna.

Enhet i mångfald.

*Behovet av ett
regerings-
program.*

Ingen lärer bestrida att i jordfrågan liksom på andra områden det kan vara av vikt att få någon systematik över ämnet, att sammanföra och bedöma mångfalden av detaljer under enhetliga synpunkter. Om man motsätter sig detta avsiktligt beror detta på fruktan att därur skall framkomma något, som kräver ett förment offer av enskilda fördelar eller också kan anledningen vara, att uppfattningarna och intressena gå så isär, att det synes hopplöst att inlåta sig på någon förnuftig omtänksamhet.

Emellertid bör det framstå såsom oeftergivligt, att den svenska regeringen någon gång sätter jordfrågan i högsätet och för ändamålet skaffar sig ett program, vilket hur bristfälligt det än säkerligen blir dock måste till gagn för saken tvinga fram en enhetligare och allsidigare behandling av densamma i stället för en del lösryckta ansatser till halva åtgärder. Redan kravet att regeringsmakten efter allvarligt övervägande skaffar sig ett program i jordfrågan innefattar en tillräcklig riktlinje för en framställning. Man behöver där blott tillägga den förhoppningen, att ett sådant övervägande icke utmynnar i ett ängsligt letande efter ett partiprogram, som skiljer människorna och ökar makten för några av dem, utan tvärtom tager gestalt av ett manligt sökande efter en sådan ordning, som sakernas egen natur och den lika omtanken om alla kräver.

*Några rikt-
linjer.*

Med hänsyn till de många intresse motsatserna i jordfrågan synes det vara tillfyllest och tillrådligast att i riksförsamlingen erinra allenast om det stora kaos, som äger rum, och om frånvaron av system i det hela samt låta regeringsmakten själv bestämma sina egna nya riktlinjer vilket som sagt alltid måste komma att föra frågan framåt till något bättre. Gärna skall emellertid motionären dessutom framhålla några synpunkter, som han för sin enskilda del skulle vilja lägga på frågan.

För min del synes den yttersta ledande tanken på jordfrågan uppenbarligen ej kunna vara någon annan än denna:

1) att jorden är mänsklighetens gemensamma tillhörighet och att

varje människa har en naturlig rätt att såvitt möjligt, få sitt oavvisliga behov av jord tillgodosett (»jord åt alla»);

2) att jorden följaktligen skall tjäna produktionen, konsumtionen och individernas krav på frihet samt sålunda ej får utnyttjas såsom en handelsvara, vilken på det stora flertalet människors bekostnad bereder vinst utan arbete åt några få (»jordocker»).

Såsom i annat sammanhang vid denna riksdag erinrats må man gärna föreställa sig, att någonting, som ens i någon mån påminner om det så kallade tusenåriga riket, aldrig skall komma till stånd. Kanske skola kommande erfarenheter oavslåligt bekräfta, att denna uppfattning varit riktig. Men mänskligheten har dock alltid hållit sig uppe genom ett vidhållande i alla fall av hoppet om något dylikt. Då bör det vara icke alldeles otillåtligt att hoppas, att framför allt jorden, grundvalen för tillvaron, en gång skall komma till sin rätta plats och användning i samhällena.

För att tillvaron skall bliva något av en fristad, är första villkoret, att jorden fridlyses från alla de stridigheter, för vilka den nu utgör den främsta tummelplatsen. Man måste med andra ord se en ljusning bortom alla äganderättsfrågor och jordvärdestegringar. En tid sålunda, där jorden ej köpes och säljes, där den ej är någon handelsvara, där jorden ej nyttjas eller kan nyttjas annat än för sina förnuftiga ändamål. Alldeles främmande för något dylikt är icke heller de nuvarande samhällsförhållandena, icke ens i storstäderna, de nutida jordmissbrukens brännpunkter. I parkområden inom fastställda stadsplaner har man vant sig att se fridlyst mark för ideella värden. Man har vant sig att hålla tankarna borta från att sälja dem för förtjänstens skull eller att reflektera över några jordvärdestegringar på dessa platser. Faran lurar visserligen ännu, då annan äger parkerna än den kommun, där de äro belägna. Statens förtroendemän ha således mer än en gång kastat begärliga blickar på vad man skulle kunna få ut ur statens äganderätt till Humlegården och Kungsträdgården. Men ett tidens rättsmedvetande har stått i vägen på något sätt, man har icke vågat förgripa sig på en den verkliga kulturens landvinning. På samma sätt respekteras offentliga byggnader och deras ofta vidsträckta tomtområden. Varför skall man icke kunna hoppas att även de enskilda medborgarnas boningsplatser en gång skola i rättsuppfattningen och lagarna åtnjuta samma fred? Varför skall man icke kunna tänka sig en gång ett stadssamhälle, där de offentliga byggnaderna och de enskildas trädgårdar med en anspråkslös bostad ligga varaktigt och tryggt blandade om varandra utan hänsyn till central eller mindre central belägenhet och

frigjorda fullständigt från alla ekonomiska värdesättningar eller annat jordocker?

Övergå vi härefter till vad för vår tid framstår såsom närmast utförbart, ligger dess stora uppgift i nödvändigheten att såsom motvikt mot den privatekonomiska utvecklingen, styrd av ödet och det enskilda godtycket, giva plats och verksamhet för de sociala synpunkterna, det vill säga omtanken om allas rätt och bästa. På intet område är denna nya politik så behövlig och så fruktbringande som på jordfrågans område. Detta gäller i lika hög grad inom alla dess förut omnämnda huvudavdelningar: naturrikedomarnas tillgodogörande, besittningen av jordbruks- och bostadsmark, kreditfrågan samt upplysningen och självansvaret.

Uti detta ligger också, att det som behöver skyddas eller hjälpas fram bör få den erforderliga hjälpen i alla erforderliga avseenden, och att alla som behöva denna hjälp också få den varhelst de befinna sig och oavsett om de äro många, få eller en enda. Det får ej bliva såsom merendels är förhållandet en handfull godtyckliga allmosor, som med förstrött sinne kastas ut från regeringsbalkongen och falla ned slumpvis bland det missnöjda folket, som tränges där nedanför.

En hithörande synpunkt är också, att målet icke får sägas företrädesvis vara att skapa arbetstillfällen i förhoppning att slumpen skall foga så att var och en blir därmed betjänt. Det är såsom nedan skall närmare utvecklas av lika stor vikt kan man säga, att det personliga oberoendet och tillförsäkran det av en varaktig utkomst också bli omgärdade, vilket jämväl har den största betydelse för karaktärsdaningen. Med detta sammanhänger angelägenheten att de förnuftiga ändamål, vartill jord med omtanke och många omkostnader upplåtits, även för framtiden bevaras och ej omstörtas i blindo av den enskilda företagsamheten.

En särskild omsorg i den sociala jordfrågan påkallar hänsynen till släktets fysiska och därmed även dess andliga hälsa. Tillströmningen till industrien och städerna medför att en allt större del av befolkningen kommer att vara i sitt arbete hänvisat till instängda lokaler och även i sina bostadsförhållanden berövade ljus och frisk luft och rörelse i det fria. Av detta följer småningom trots relativa förbättringar i arbetslokaler och bostadsförhållanden dock med visshet under långliga tider en degeneration av släktena. Att bevara en jordbrukande befolkning och utveckla densamma samt för ändamålet bereda denna yrkesklass trevnad och trygghet är sålunda påkallat icke blott för att bereda utkomst-möjligheter och de oundgängliga livsmedlen utan också för bevarandet av släktets hälsa.

Detta synes vara synpunkter nog för den, som vill uppgöra en plan för en rationell jordpolitik. Någon närmare uppräknig av belysande detaljer är obehövt och onödigt vidlyftigt. De äro kända och man behöver bara gå till vilken som helst av de mångfaldiga detaljer, som gjort sig på det ena eller andra sättet påmind samt tänka över densamma och dess sammanhang med andra spörsmål i jordfrågan för att få de erforderliga uppslagen. Framställningar om sådant sammanband återfinnas exempelvis i framställningarna vid denna riksdag om naturrikedomarnas utnyttjande uti motionerna nr 218 (vattenfallen), nr 191 (malmerna) och nr 186 (torvmossarna), om en social arrendelagstiftning för hela riket i motionen nr 190 och om städernas bostadsfråga i motionen nr 189 samt riksdagen 1912 om social expropriation i motionen nr 266. Dyliga exempel kunna hänvisas till mångenstädes och ännu mer som sagt till detaljer, som framförts lösryckta ur allt sammanhang och bör härvid ej förglömmas alla dessa försök att genom ifrågasatta ändringar i banklagstiftningen eller annorledes leda det samlade kapitalet så, att det står till förfogande även för de små näringarna, att med andra ord skapa en kredit, som hjälper och ej stjälper för bostadsfrågan, det mindre jordbruket, hantverket, hemindustrien och andra dyliga smärre företag.

Såsom en sammanfattning av allt detta skulle man kunna säga, att det gäller att välja under nuvarande förhållanden mellan de i föregående kapitel med exempel antydda motsatta riktningarna för en så kallad lösning och allt det myckna som ligger emellan dem. Detta kvarstår, om det än ser mörkt ut, att kunna bygga en del av den svenska jordfrågans lösning på en rationell utrikes kolonisation genom omtänksam ledning av utvandringsströmmen.

*Intressenas
harmon.*

Det är då merendels så, att det ligger något att tillvarataga på båda sidor i dyliga skilda intresseriktningar. De äro utslag för de pendelrörelser, som samhällsutvecklingen i sitt trevande framåt rör sig efter. Vart man i okända framtider slutligen skall komma är knappast lönt att försöka drömma om i en riksdagsmotion. Vägen är emellertid klar. Det gäller att komma ifrån pendelrörelserna, att finna, vad som är riktigt i olika riktningar och sammansmälta detta. Det gäller med andra ord rätta förhållandet mellan individ och samhälle. Frågan utlöser sig praktiskt sett i spörsmålet om individernas ekonomiska och andliga frihet utan tvångsberoende av samhället såsom representant för alla samt individens behov av skydd av samhället för att kunna vinna denna frihet.

Den förra riktningens talsmän framhålla omöjligheten att genom lagstiftningsåtgärder hejda en oundviklig och naturnödvändig historisk

utvecklingsprocess och huru samhällslivets stora omvandlingar i alla tider framkallats av ekonomiska och sociala realiteter, ej av lagstiftningsåtgärder. Även emigrationsutredningen återkommer här och var till denna tankegång. Detta tal är sant och obestriddigt. Till och med självhärskaren, som ofta omskapat ett samhälle, skulle ej kunnat göra det, om ej hans viljas sådd fallit i en mottaglig och förberedd jordmån. Men då mången därav vill sluta, att man därför bör undvika lagstiftningsåtgärder i allmänhet och särskilt på det nu ifrågavarande området, är detta däremot en ohistorisk slutsats. Man kan läsa mellan raderna i emigrationsutredningen, att denna känner starkt med en sådan slutledning.

Lagstiftningsåtgärder äro som sagt sällan orsaker till en utveckling men dock dennas verktyg, i syfte att jämna vägarne för dess krav och leda dess vågor in i stillsamma flöden. Hur jorden bör vara fördelad och i vilka fickor dess avkastning bör hamna, detta är föremål för den levande generationens genomlevande uppfattning om vad som passar den. I början på 1800-talet uppkom i vårt land den strömningen uti det allmänna tänkesättet, att man icke var betjänt med några skrankor och att en allmän tävlan i handel och vandel borde vara avgörande för besittningstagandet. Denna opinion upphävde genom sin lagstiftning en myckenhet av äldre tiders författningar om jordfördelningen, som stred emot den nya åskådningen. När åter en allmän mening uppstår, att man i detta avseende gått för långt och att det fordras någon samhällelig omtanke lagd igen över jorden, då återställer en sådan mening genom sin vilja åtskilliga av de gamla lagarna, men förbättrade, rättade och kompletterade efter den nya tidens behov och föreställningssätt. En historisk utvecklingsprocess skapade exempelvis feodalväsendet i Frankrike. När detta nått sin blomning och råkat in i sitt ofantliga förfall, kom en mäktig ny flodvåg i åskådningssättet, framkallad av nya behov och erfarenheter. Denna folkmening lät sin nationalförsamling natten till den 5 augusti 1789 i ett slag upphäva de gamla författningarnas feodalbyggnad. Genom denna lagstiftning såsom verktyg skapade det franska folkets nya åskådningssätt det stora småbondestånd, som är grunden för det nutida Frankrikes rikedom.

Det är således jämväl riktigt, att det bästa samhällsskicket är det, där några lagar icke behövas, därför att den allmänna upplysningen och karaktärsdaningen garantera åt människorna den erforderliga självbestämningen och därpå grundade utkomst. Men vi äro icke där ännu. Självansvaret saknas och pendelrörelserna komma därför i utvecklingen. De komma med sina överraskningar över befolkningen eller vissa klasser av en befolkning, som står vanmäktigt utan möjlighet till skydd i egen

kraft och andras hänsyn. Då måste, enligt historiens oavlätliga vittnesbörd, representanten för det allmänna bästa, statsmakten, ingripa med skyddslaggar så ofullkomliga de än alltid bliva, ofullkomliga därför, att de icke kunna avpassas efter alla livsförhållanden, efter varje individs rätt och behov, därför att de bliva otillräckliga eller gå för långt och skapa en ny ofrihet. Detta ingripande kan äga rum, därför att den stora undre världen fordrar det. Dess uppgift är ingalunda negativ, såsom även emigrationsutredningen på ett ställe antyder. Denna lagstiftning har sin stora andel i skapandet av den nya frihet och de nya rum för människorna, som deras betryck fört fram som ett oavvisligt politiskt krav.

I förevarande spörsmål har den industriella utvecklingen i jordfrågan kommit över landet icke alltid som ett sakta befruktande regn utan alltför ofta som en stormflod, som träffat stora befolkningslager oförberedda och som på sin väg också sköljer bort gammal kultur och århundradens förutseende. Är det nu riktigt, att samhället lägger armarna i kors inför denna företeelse? Är det icke här åtskilligt som behöver skyddas för tillfället och har industrin icke den största fördel av att befrias från att onödigtvis behöva vara med och utså den olust och det missnöje, som måste följa med en sådan utveckling. Statsmakterna ha redan svarat ja på dessa spörsmål många gånger.

Uti emigrationsutredningen medgives, att den ifrågavarande utvecklingen kan vara behövlig. Den fastslår, att vår ekonomiska lagstiftning och statsförvaltning visat brist på omtanke och förutseende. Den betonar, vilket är en lättnad att en gång få höra erkänt, vår formalistiska rättskipnings ofantliga oförmåga att bemästra detta kaos av en ny värld. Den underkänner den industriella läran, att skogsregionerna över den s. k. marina gränsen ej skulle vara lämpade till jordbruksland och därför borde bliva industriens egendom helt och hållet. Men utredningen kommer i alla fall till det resultat, att »målet är väl att jordbruk och industri kunde utveckla sig vid varandras sida ungefär såsom doktor Kempe framställt det». Därmed menar den väl och tror på ett ideellt resultat ensamt på dessa vägar. Men den undersöker ej, huru det i verkligheten ställer sig. Den lägger största vikten vid den av industrins målsmän företrädesvis representerade uppfattningen samt vid den ekonomiska skapareglädjen i de stora företagen, allt saker som man skulle gärna förbise i Sverige, ja, motverka på många sätt i olikhet med vad som utmärkte amerikanarne, engelsmännen och nutidens tyskar. Svenskarne skulle icke ha den skyldiga respekten för det eko-

nomiska arbetet i dess helhet varken när det sker med hand eller huvud. Detta är emigrationsutredningens slutord i norrlandsfrågan.

Men är nu detta verkligen riktigt såsom allmänt omdöme? Visserligen berömma vi det utländska ekonomiska arbetet, men utlänningarna å sin sida berömma i hög grad de svenska ekonomiska strävandena. Vanligt är att det som ses på avstånd utan personliga intressen avtecknar sig i stora konturer. - I det som man själv står, fördunklas dessa drag av det personliga, av allt detta som rör sig bakom det hela utav vänskap, avund, illvilja, räddhåga och hela det tillfälliga politiska livets förnedring. Det ekonomiska arbetet i Sverige följer nog skäligen med sin tid, därpå utgör den stora industriella omvandlingen och samfärdsmedlens oerhörda utveckling ett avgörande bevis. Man kan icke gärna begära, att i ett avlägset land med stora vildmarker ännu och en fåtalig befolkning det ekonomiska arbetet skall hinna så fort och antaga sådana proportioner som i centrala länder med en myckenhet innevånare, gamla industriella traditioner och ett gynnsammare klimat. Det är möjligt, att man kan utleta en del egenskaper som det svenska folket saknar till skillnad från andra. Men det har säkerligen goda anlag och egenskaper, som många nationaliteter ej äga, och då väger detta upp det andra.

Är det även närmare besett så, att det är de ekonomiska synpunkterna som för närvarande äro för litet beaktade och uppskattade? Nog förefaller det och erkännes allmänt, att det är dessa som sitta i högsätena och regera allt och alla, ehuru det visserligen kunde ske på ett bättre sätt, det är visst och sant. Den förra meningen är väl snarare ett bevis för hur fången man är av sin egen tid genom att aldrig få nog av just dess utpräglade skaplynn. Det som behöver något plats just nu, ett litet anspråkslöst skydd till en början åtminstone inför denna febrila skaparlust av ekonomiska värden, är väl det rent mänskliga, intellektet, det individuella hos den stora massan människor, som icke kan höja sig över denna flodvåg och bli dess ledare utan förvandlas till dess viljelösa verktyg. I en sådan hänsyn ligger också ekonomisk företänksamhet i det lilla, som kanske när allt kommer omkring är lika viktigt att tillvarataga som de stora företagen och bör få någon plats vid sidan av dem. Det är, för att hålla sig till jorden, en affärsfråga också, att den lilla bonden är en fri man bland fria kamrater och därigenom får den ekonomiska skaparglädjen i sitt arbete såsom odlare. Det är av vikt, att även den förbisedde torparen och bolagsarrendatorn får någon trygghet i sin besittning och någon visshet om att frukterna av en nedlagd flit och omtanke tillfalla honom och icke

kunna honom godtycklig fråntagas. Det är en ekonomisk angelägenhet, att de tegar, som odlarens spade under århundraden bragt i kultur, ej läggas ut till skog och snår igen av en tillfällig tidsströmning, som ej är beredd att på annat sätt giva ett tillräckligt bröd åt alla landets barn. Ja, än mer, en praktisk affärsinsikt lär oss, att det vore gagneligt för folket om även den jord, som med fördel kan odlas och nu ej ger mer än en bråkdel av sin tillbörliga avkastning, en gång även den fick föda sin man.

En företagsamhet, som ej kan få ekonomisk skaparglädje utan att förbise allt detta, måste dock till sist få ett dåligt samvete, som slutligen förstör en så ytlig glättighet. Nej, det är nog så, att vi måste utgå från livet sådant det är i alla sina yttringar, måste förstå dem alla och sammansmälta deras berättigade krav. Det är endast genom alla berättigade intressens harmoni och lojala hänsyn till varandra som vart och ett av dem kan vinna den verkliga trevnaden och skaparglädjen. Lösningarne komma aldrig. Men genom bidrag med god vilja från olika livsvärden kan det komma fram något, som påminner om desamma.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att Riksdagen ville anhålla om Kungl. Maj:ts intresserade övervägande, huruvida det ej är oundgängligt och i varje fall gagneligt att nu omsider i arbetet på jordfrågans lösning lägges en ledande tanke och en ordnande hand på denna sak i sin helhet eller med andra ord att frågan målmedvetet och planmässigt föres fram såsom en bland de främsta på statsmakternas dagordning.

Stockholm den 1 februari 1914.

Carl Lindhagen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Uppvaknandet i jordfrågan</i>	1
<i>Jordfrågans mångfald</i>	4
Agrarpolitiken och den sociala jordfrågan	4
Detaljerna	5
Kommittéer tillsatta av regeringen	5
<i>Förslag till »lösningar»</i>	14
Emigrationsutredningen och den sociala jordfrågan	14
Frans Kempes förslag	22
V. T. Vallbergs förslag	27
Albert Lindhagens förslag	30
<i>Enhet mångfalden</i>	33
Behovet av ett regeringsprogram	33
Några riktlinjer	34
Intressenas harmoni	37